

UAB-UB CURS 2012-2013

Treball final del Màster d'Estudis
Avançats i Aplicats en Llengua i
Literatura Catalanes

***Els singulars anecdòtics de Plàcid
Vidal: plurals i categòrics***

Fina Masdéu Abril

Tutor: Dr. Josep Murgades Barceló

Els singulars anecdòtics de Plàcid Vidal: plurals i categòrics

“Una anècdota pot immortalitzar un home”.

Plàcid Vidal, *El convencionalisme de la vida*.

ÍNDIX

Introducció	4
Estat de la qüestió: marc teòric	7
Notes	13
Cos del treball	15
1.- Sobre el títol	15
2.- Sobre el gènere	19
3.- Sobre la gènesi	32
4.- Sobre el procés discursiu	40
5.- Sobre la recepció d' <i>Els singulars anecdòtics</i>	48
6.- Conclusions	63
Bibliografia	67

INTRODUCCIÓ

Tenint en compte el meu propòsit de realitzar la tesi doctoral sobre Plàcid Vidal i Rosich (Alcover, 1881 – Barcelona, 1938), integrant, en la seva joventut, del Grup Modernista de Reus i després, des del 1899, instal·lat ja a Barcelona –amb algunes estades a Alcover (convalescent d’una malaltia) i a Reus (en els primers tres anys de matrimoni)–, on esdevingué un autor en cerca constant d’un reconeixement consolidat en el món de la literatura, n’he escollit una de les obres per tal d’anar enfocant la recollida de dades i d’informació. Així, el Treball de final de màster (TFM) se centra en *Els singulars anecdòtics* (1920, i 1925 en segona edició ampliada) com a obra a revalorar dins el gènere de la literatura memorialística. Aquest és, junt amb *L’assaig de la vida* (1934) i *El convencionalisme de la vida* (1972) –amb els quals conforma una bona mostra de la literatura del jo–, un dels tres títols més coneguts de Plàcid Vidal, tot i que no ha assolit, de manera consensuada, la valoració positiva que mereix.

L’aprofundiment en l’estudi d’*Els singulars anecdòtics* –*ESA* a partir d’ara– pot ajudar a reubicar l’obra en l’espai que li pertoca dins el gènere i, també, el seu autor en un lloc de més categoria que el que ara ocupa entre els escriptors de la seva generació.

En aquest sentit, cal incidir en l’enfocament que Plàcid Vidal aplica a *ESA*, començant pel títol i continuant per la llista de biografiats: els que hi són tenen, per a ell, la característica de ser singulars i anecdòtics. Són, la majoria, escriptors, però hi retrata també alguns músics, actors, pintors, dibuixants... que Vidal va conèixer amb una certa profunditat, uns més que d’altres, uns tractats amb més franquesa i amistat que d’altres, però tots companys en la consecució d’un objectiu: l’ideal, la glòria com a artistes. I cal reblar-ho amb la intenció, que l’autor repeteix ara i adés, de ser recordats.

És demostrable, doncs, que *ESA* aporta un important testimoni a tenir en compte sobre una època viscuda amb intensitat –tant per l’autor com pels seus retratats–: l’última dècada del segle XIX i les dues primeres dècades del segle XX. Un testimoni amb valor historicista que explica dèries, il·lusions, fracassos i alguns èxits –dels personatges que evoca, però també de propis. Perquè Plàcid Vidal, parlant dels altres, parla també d’ell: n’aprofita el record per fer memòria de si mateix –i deixar-ne constància documental, testimoni personal.

Els singulars anecdòtics i, amb ells, Plàcid Vidal –potser un dels que més–, tenen força biogràfica, artística i testimonial suficients per ser reconeguts, servint-nos de la paradoxa, com a plurals i categòrics. Plurals, per la seva implicació en l’assoliment d’un objectiu compartit: l’ideal; categòrics, perquè la trajectòria artística –individual i, alhora, col·lectiva– anà lligada intrínsecament amb la vital, amb convicció i fermesa.

Fets aquests preàmbuls, els objectius del TFM s’expliciten amb els següents ítems:

- Revalorar *ESA* com a producte literari.
- Deixar constància del seu valor instrumental –com a gènere– i historicista –com a testimoni–, i de la importància dels personatges que s’hi retraten –inclòs el mateix autor.
- Estudiar *ESA* dins el gènere de la literatura del jo: quin paper hi juga.
- Detectar-ne les possibles influències literàries.
- Analitzar les tècniques emprades en el retrat (forma o procediments i contingut o matèria).
- Localitzar i treure a la llum el material escrit sobre *ESA* (difusió, recepció i estudis), tant les referències directes i explícites com les tangencials.
- Fer un seguiment de les referències bibliogràfiques en què *ESA* es fa constar com a volum de consulta, o consultable.
- Actualitzar la presència de Plàcid Vidal en l’àmbit literari –tant en el període comprès entre finals del segle XIX i les primers dècades del segle XX, com en les referències al gènere memorialístic– i augmentar-ne la consideració en què se’l té¹.

¹ Jordi Ginebra i Serrabou, que ha estudiat l’ús de la llengua catalana en el Grup Modernista de Reus, sintetitza amb encert (1994:14) que “Josep Aladern i els seus joves amics –excepció feta de Puig i Ferrer– no han estat mai tractats amb benevolència per la crítica”. Per la seva banda, Josep Iglésies (1981) fa notar que “Plàcid Vidal es preguntava, si una vegada mort, ell, que havia biografat tants amics, rebria d’algun dels que el sobrevisquessin la seva etopeia. Se li podria contestar que, la tal biografia, tenia bona cura de fer-se-la ell mateix en els seus llibres, Però, això a part, la seva mort l’any 1938, en plena guerra civil, [...] no permeté de fer-li un mínim de justícia, ni personal, ni literària des de la premsa”.

I es desenvolupen amb la metodologia que s'especifica a continuació:

- Lectura analítica i comparativa de les edicions de 1920 i de 1925 d'*ESA*: buidatge documental.
- Lectura i consulta d'altres obres de Plàcid Vidal, especialment les memorialístiques *L'assaig de la vida* (1934) i *El convencionalisme de la vida* (1972), però no exclusivament: obtenció de dades.
- Recerca de documentació de i sobre Plàcid Vidal: Centre d'Estudis Alcoverencs, Museu i Arxiu d'Alcover, Biblioteca del Centre de Lectura de Reus, Biblioteca Central de Reus Xavier Amorós, Museu Salvador Vilaseca de Reus, Arxiu Municipal de Reus, biblioteques universitàries, biblioteques particulars i altres (cercadors Internet).
- Consulta d'estudiosos i especialistes, i de possibles dipositaris d'algun tipus d'informació vinculada amb Plàcid Vidal:
 - a) sobre el Grup Modernista de Reus i, més en concret, Plàcid Vidal: Magí Sunyer, Joan Cavallé, Jordi Ginebra, Joan-Lluís Marfany².
 - b) sobre literatura i història local i comarcal: Montserrat Corretger, Jaume Massó...
 - c) sobre relacions de parentiu, amistat o coneixença: Artur Quintana (IEC), Gent del Masnou i Biblioteca Pública del Masnou...
- Consulta de manuals, diccionaris i monogràfics sobre gèneres literaris: definició del gènere memorialístic des de diversos corrents teòrics.
- Recerca d'informació sobre la literatura del jo: opinions i consideracions, interpretacions i reivindicacions del gènere.

Casualment, l'any de redacció del present estudi (2013) coincideix amb el 75è aniversari de la mort de Plàcid Vidal.

² Vull agrair aquí l'amabilitat de Joan-Lluís Marfany, que –arran d'una consulta que li vaig fer sobre Plàcid Vidal–, el 29 de juliol de 2013, m'obsequià amb un exemplar de la primera edició d'*Els singulars anecdòtics*, un de *L'assaig de la vida* i sis títols més d'altres autors del període modernista.

- Consulta d'autors de la literatura catalana que han conreat la literatura del jo (anterior, contemporani i posterior a Plàcid Vidal); més en concret el retrat i les memòries o l'autobiografia.
- Recerca i consulta de materials diversos (llibres, articles, notes...) susceptibles de fer referència a *ESA*.

ESTAT DE LA QÜESTIÓ: MARC TEÒRIC

Plàcid Vidal podria ser un clar exponent d'aquell tipus de persona que sempre hi és però que mai no destaca, no tant per pròpia voluntat com per l'actitud –inconscient o no, depèn del cas– dels altres cap a ell. En el procés de recerca d'estudis, monogràfics i documents diversos sobre el període modernista –o, per ser més precisos en el temps, sobre el període de la literatura compresa entre l'última dècada del segle XIX i les primers dècades del segle XX, fins a la Guerra Civil (tenint en compte que Vidal mor el 1938)– constatem això que acabem de dir: hi trobem sovint el nom de Plàcid Vidal, però no en capítols, ni en paràgrafs, dedicats exclusivament a la seva figura, sinó com a referent de consulta bibliogràfica –sobretot alguna de les seves tres obres memorialístiques: *Els singulars anecdòtics* (1920 i 1925), *L'assaig de la vida* (1934), *El convencionalisme de la vida* (1972); o totes tres–, i, en el millor dels casos, se'n fa un esment tangencial, de poques línies, en què gairebé el tret més destacat, a banda de ser un dels membres del Grup Modernista de Reus (1897-1898)³, és que era germà de Josep Aladern (Cosme Vidal) i que es va formar a la seva ombra⁴ –un exemple més en què el germà gran eclipsa el petit, el qual, si féssim cas de les explicacions, que no hem de considerar inqüestionables, sembla que sempre hauria pretès anar a remolc del gran.

³ Explica Magí Sunyer (1984:29) que el Grup Modernista de Reus es va constituir “a l'escalf de la tertúlia de la llibreria-impremta «La Regional», que Cosme Vidal i Rosich [...] va obrir al número trenta-u del carrer de Jesús de Reus l'any 1897 [...]. Estrictament, la cronologia del grup com a tal va del juliol o l'agost de 1897 –«La Regional» va obrir les portes el 21 de juliol– fins a l'acabament de l'any 1898, data en què l'Aladern es va traslladar a Barcelona [...] i va tancar la botiga reusenca”.

⁴ Al *Diccionari Biogràfic Albertí* (1970:451, IV) llegim: “Escriptor, germà de l'anterior [VIDAL i ROSICH, Cosme], n. a Alcover en 1881 i m. en 1938. La seva producció, menys important que la de Cosme, és tanmateix remarcable [...]”.

És clar que els seus coetanis en parlaven –i, sovint, el criticaven–: les seves obres memorialístiques –també *Els singulars anecdòtics*– van generar un seguit de comentaris que demostraven, entre els adeptes i els detractors, que no deixaven ningú indiferent. Una altra sort corrien els llibres de poemes i els de narrativa: la majoria eren rebuts amb ben poca eufòria –i algun títol passà pràcticament desapercebut. Però l’anàlisi d’aquest apartat vol centrar-se en la valoració que s’ha fet de l’escriptor, dins el panorama literari català, un cop ha conclòs la seva obra.

D’acord amb aquests anteriors paràmetres, trobem Plàcid Vidal a l’*Enciclopèdia Espasa* –l’article ocupa poc més d’un quart de pàgina, amb informació rigorosa i completa⁵; després, en un suplement, dóna notícia de la seva defunció–, a la *Gran Enciclopèdia Catalana*⁶, al *Diccionari Biogràfic Albertí*, al volum VIII de la *Història de la literatura catalana*⁷, al *Diccionari de la Literatura Catalana*, al volum V del *Panorama crític de la literatura catalana*⁸, al *Diccionari de pseudònims...* de Manent i Poca⁹, i també en algunes pàgines web¹⁰.

⁵ L’article remet a la bibliografia d’A. Schneeberger; aquest catalanòfil tradueix *Els singulars anecdòtics* com *Les singuliers écrivains* (1922:211).

⁶ L’article (1980:432), signat per Joaquim Molas, és idèntic al que hi ha a *Enciclopèdia.cat* i, també, al de la segona edició del *Diccionari de la Literatura Catalana* (2008:1060) –aquests dos últims sense signar.

⁷ Jordi Castellanos (1986:540, VIII) inclou, “molt parcialment”, Plàcid Vidal a “la nòmina de novel·listes pròpiament simbolistes o decadentistes [...], molt reduïda”, i li dedica mitja pàgina (1986:546, VIII) amb l’epígraf “L’idealisme de Plàcid Vidal”; i Joan-Lluís Marfany, al capítol “El modernisme desvirtuat”, esmenta (1986:138, VIII) l’escriptor alcoverenc amb aquests termes: “a partir de 1900, la vida literària catalana va ser envaïda per aquests joves lletraferits de comarques, que publicaven les seves revistetes locals i mantenien el foc sagrat en un ambient generalment hostil –o, pitjor, indiferent–, i que així que podien s’escapaven a Barcelona a guanyar-hi la glòria. Són els homes que pul·lulen per les planes de *L’assaig de la vida* de Plàcid Vidal”. Unes quantes pàgines més endavant, Marfany s’hi torna a referir (1986:142, VIII), de manera no gaire afalagadora: “Els més infeliços, la massa dels modernistes petitburgesos i autodidactes aniran fent la viu-viu, [...] davallaran pel pendent que mena a la indigència i naufragaran en una mena de *Lumpen-proletariat* de la ploma, com Plàcid Vidal i Xavier Viura, i formaran en conjunt una fauna marginada i bohèmia [...]”. Al capítol “El teatre”, Enric Gallén (1986:416, VIII) remet a *L’assaig de la vida* per ampliar informació sobre una anècdota relacionada amb Puig i Ferrer. Cal remarcar que cap dels tres llibres memorialístics de Plàcid Vidal no apareix al capítol “Assaig, periodisme i memòries (1918-1938)” del volum X (1987:103-127).

⁸ Jordi Castellanos (2010:73), referint-se a la bohèmia negra o tràgica, explica que és “la d’aquells inadaptats que no arriben a poder comercialitzar els seus productes artístics o literaris [...]. N’hi ha molts que procedeixen del camp [...]. Fracassen, perquè, mancats de les bases culturals mínimes, produeixen una literatura de pèssima qualitat. Només cal esmentar, com a exemple, alguns membres del grup de Reus, prou famós, amb un Plàcid Vidal o un Antoni Isern”.

Poca atenció, doncs, a l'escriptor alcoverenc, exceptuant que, trenta anys després de la seva mort¹¹, Josep Iglésies (1969) escriu per a la *Revista del Centre de Lectura de Reus* un article titulat “La part inèdita de les memòries de Plàcid Vidal”, on reivindica la publicació d'aquesta segona part de *L'assaig de la vida* al·legant que, “ensems que constituïria un servei a les nostres lletres, representaria l'homenatge que el seu autor més hauria apreciat”. El 1972, amb la col·laboració de la Fundació Vives Casajuana i de M. Eugènia Vidal, Iglésies aconseguí que s'editi *El convencionalisme de la vida*¹².

⁹ Ens informa (2013:245) que Plàcid Vidal utilitzava el pseudònim Jordi Saura “en escrits literaris a publicacions de la comarca reusenca”. També és el nom de la trilogia autobiogràfica que aplega els títols *Les promeses amigues* (1910), *La cançó dels herois* (1915) i *Infinit* (1917).

¹⁰ Només em refereixo a les pàgines web de consulta més freqüent –de caràcter divulgatiu– i a altres accessos directes. No, evidentment, a cercadors i bases de dades especialitzats (TRACES, ARCA, RACO, SCIRUS, etc.), on sí que es troba material relacionable amb Plàcid Vidal –tot i que no en abundància–:

-Alcover: <http://www.alcover.cat/niv3.php?id=144> [consulta 03-07-2013]

-Ciutat. Ideari d'Art i Cultura: <http://ciutat.wordpress.com/autors/vidal-i-rosich-placid/> [consulta 03-07-2013]

-Enciclopèdia.cat: <http://bit.ly/16VSbNC> [consulta 17-08-2013]

-Endrets: <http://www.endrets.cat/autor/281/placid-vidal-rosich.html> [consulta 03-07-2013]

-Materials gràfics de la Biblioteca de Catalunya: “Retrats de David Santosalvador realitzats durant l'any 1933”: <http://mdc.cbuc.cat/cdm/compoundobject/collection/materialsBC/id/1566/show/1513/rec/1> [consulta 03-07-2013]. Hi ha un retrat de Plàcid Vidal.

-Slideshare: “Tres escriptors d'Alcover”:

<http://www.slideshare.net/miafs/tres-escriptors-dalcover-976278> [consulta 03-07-2013]

-Viquipèdia. *L'enciclopèdia lliure*: “Grup Modernista de Reus” (hi ha 6 línies dedicades a Plàcid Vidal, però no té entrada pròpia): http://ca.wikipedia.org/wiki/Grup_modernista_de_Reus [consulta 03-07-2013]

Cal remarcar, però, que Plàcid Vidal no consta a les principals pàgines web de literatura catalana: www.escriptors.cat [consulta 03-07-2013] (Associació d'Escriptors en Llengua Catalana), i www.lletra.com [consulta 03-07-2013] (Lletra. La literatura catalana a internet); tampoc no té entrada pròpia a la Viquipèdia (n'hi ha una per al Grup Modernista de Reus on s'esmenta el nom de Plàcid Vidal, i prou).

¹¹ El moment en què es produí el decés, en plena Guerra Civil, i, evidentment, els anys subsegüents de la dictadura fanquista tampoc no n'afavoriren el record.

¹² Joan Cavallé (1984) fa notar que “els interessats [en l'edició] eren molts (més de 400 noms figuren a l'índex de persones, la majoria contemporanis de l'autor)”.

A més de l'historiador i escriptor Josep Iglésies, fins avui, hi ha hagut tres filòlegs que han dedicat una part de la seva tasca investigadora al Grup Modernista de Reus –colla en la qual, com ja s'ha dit, Plàcid Vidal s'inicià en el món de la literatura–; em refereixo a Joan Cavallé, Magí Sunyer i Jordi Ginebra. Tanmateix –exceptuant la important recerca de Joan Cavallé¹³ sobre Plàcid Vidal– són, en conjunt, estudis col·lectius, que es focalitzen en el Grup i que, en l'apartat d'individualitats, dediquen més atenció a determinats personatges: a Josep Aladern, a Pere Cavallé, a Joan Puig i Ferrer –el més valorat de la colla i, de fet, l'únic que té un lloc en el cànon de la literatura catalana–, a Miquel Ventura –aquest és, per raons òbvies, i junt amb Josep Aladern, el nucli de l'estudi de Jordi Ginebra–; i també, per uns motius evidents, a Hortensi Güell i a Anton Isern –ambdós se suïciden en plena joventut i resten envoltats, doncs, de l'aurèola que la mort prematura atorga a l'artista. Dels altres, Màrius Ferré, Ròmul Salleres, Xavier Gambús, Plàcid Vidal, poca cosa se'n diu, si bé és cert que, entre aquests, el més considerat és Vidal¹⁴.

L'únic monogràfic sobre Plàcid Vidal l'impulsà Joan Cavallé –arran del centenari del naixement de l'escriptor– a través del Centre d'Estudis Alcoverencs (CEA): és el butlletí núm. 14 (abril-juny 1981), en el qual col·laboren Magí Sunyer i Josep M. Girona i Compte. Hi ha també una entrevista amb la filla de l'escriptor –M. Eugènia Vidal–, una aproximació bibliogràfica a l'obra publicada de Plàcid Vidal i als textos que s'han escrit sobre ell, i un últim apartat en què es publica una selecció dels originals que havien romàs inèdits. Tres anys després, un altre butlletí monogràfic del CEA (núm. 27, juliol-setembre 1984), publicava la part inèdita –trenta-sis quartilles de l'original– d'*El*

¹³ Al qual agraeixo tota la informació que m'ha proporcionat sobre Plàcid Vidal –tot el material que havia elaborat sobre aquest escriptor i l'accés a la consulta d'articles i documents diversos– i les indicacions que m'ha fet. D'alguna manera, puc afirmar que m'ha passat generosament el testimoni.

¹⁴ Magí Sunyer (1984:48) en destaca les següents característiques: “una vida dedicada a la literatura en condicions precàries i des de l'obscuritat, menyspreat i sovint objecte de burles per part de l'oficialitat intel·lectual catalana. Divuit anys més jove que son germà [sic; en realitat, es portaven dotze anys], Plàcid, per inclinació natural i per contagi familiar, va ser des de ben jove un apassionat de les lletres”. I, més endavant, afegeix (1984:50): “Només la concepció de la vida com a inseparable de l'art pot explicar la persistència d'un home tan marginat com ell per part dels cercles literaris catalans. La bondat del seu caràcter, la fidelitat als amics que el caracteritzava, estan reflectides en el nom amb què l'encobrí Puig i Ferrer al seu darrer cicle novel·lístic [*El pelegrí apassionat*], Benigne Constant. Benigne, plàcid, de vegades fins a l'excés, i constant, pacient confeccionador d'una obra menyspreada, publicada en col·leccions de tercer rengle, a empentes i rodolons”.

convencionalisme de la vida (1972) i una relació de les setze supressions que havia sofert l'edició d'aquesta segona part de les memòries de Plàcid Vidal.

En el núm. 83 del *Butlletí del CEA* (1998), Rosa M. Sanromà donava a conèixer el llegat de M. Eugènia Vidal, traspassada el febrer de 1997. La voluntat de la filla de Plàcid Vidal era deixar-ne el patrimoni al Centre de Lectura de Reus i al Centre d'Estudis Alcoverencs.

Altres estudiosos i uns quants escriptors (entre els quals, i me'n deixo, J. L. Marfany, A. Yates, M. Rodoreda, A. Palau y Dulcet, J. Pla, A. Bladé i Desumvila, J. Santasusagna, R. Tasis, L. Amigó, P. Anguera, X. Fàbregas, G. J. Graells, M. Corretger, M. Siguán, P. Puigdevall, J. Guillamon...) l'esmenten, el citen, el consulten, l'anoten, però poca cosa més¹⁵. En antologies i tractats sobre el gènere memorialístic i la literatura del jo, i, de manera especial, en els que se centren en l'estudi d'aquest gènere a Catalunya, Plàcid Vidal hi apareix amb timidesa –com si encara, als 75 anys de la seva mort, el seu caràcter fos un fre per a valorar de manera adient els seus escrits–; però, en alguns casos, l'obliden inexplicablement. Sigui com sigui, no hem d'atribuir a l'escriptor la responsabilitat primera d'aquest oblit, i amb més raó si tenim present que Plàcid Vidal sempre havia patit i lamentat en vida la manca de reconeixement social i institucional envers la seva obra –cosa que ell no aconseguia d'explicar-se si s'atenia a la lògica comuna– i havia manifestat la importància, i el desig, de ser recordat.

És, doncs, consultant opinions i comentaris d'autors ben diversos, que percebem una mena de recel envers Plàcid Vidal; un recel que, segons Iglésies¹⁶, van atiar en bona part Puig i Ferrerter i els seus acòlits, i que podia ser ben bé motivat pel temor al que escriuria sobre ells a les seves memòries. Atès que en les memòries personals sempre es parla d'altres individus i que l'escriptor alcoverenc sempre advoca per la sinceritat –que hem d'entendre com a recurs retòric utilitzat per Vidal, segurament que de manera

¹⁵ Alguns altres exemples més detallats: A *The National Union Catalog...* (1979:314) només hi ha una obra de Plàcid [sic] Vidal: *Las grans accions & Las soletats* (1904). Joan Givanel i Mas (1931-1937) fa una relació exhaustiva de les col·laboracions de Plàcid Vidal a la premsa. En canvi, Joan Fuster (1971:247) només anomena l'escriptor –però no cap obra seva– un parell de vegades, en parlar de Puig i Ferrerter.

¹⁶ Veg. Iglésies (1972:6): “La confabulació contra les memòries de Plàcid Vidal sorgí sobretot dels que abans s'havien dit els seus deixebles, junyits ara a la cua del carro triomfal, mig de literat, mig d'ocasional polític, de Joan Puig i Ferrerter”.

inconscient–, és aquí, amb força probabilitat, on hi ha l'esca de la seva marginació –no oblidem, tanmateix, que molts dels seus companys del grup reusenc tampoc no van aconseguir cap mena d'èxit en el terreny literari¹⁷.

Com més s'endinsa Vidal en el terreny de la literatura del jo, més se l'arracona. Quan el 1911 comença a publicar “Els singulars anecdòtics” a la revista *Panteisme*, el ressò és tan escàs que gairebé ningú se'n fa cabal –tret dels retratats i dels més propers al cercle d'amistats de Vidal. Però la primera edició, el 1920, del recull de retrats és un èxit: s'exhaureix. En rep crítiques favorables i també d'adverses, sobretot quant a l'estil i a la forma. Ara bé, és quan s'anima –l'animen, de fet– a fer-ne una segona edició, amb més retratats, que la cosa comença a complicar-se: alguns dels qui hi sortiran biografiats no acaben d'estar convençuts de voler ser-hi, perquè coneixen les crítiques a la qualitat de la llengua literària de Plàcid Vidal i, sobretot, perquè plana una reticència bastant generalitzada envers el que l'autor pugui revelar sobre el biografiat en qüestió; no tothom està disposat que es facin públics els seus anys de joventut –encara que suposadament estiguin tractats amb tota la bona fe que s'atribueix a Plàcid Vidal.

Molts dels amics i coneguts de joventut se'n van distanciant –un dels casos més flagrants, com ja s'ha vist, és el de Puig i Ferrer¹⁸– i, si l'accepten en tertúlies i penyes literàries, és més per compassió que no pas per ganes de compartir una estona amb un escriptor del qual la majoria pensa que no ha sabut –quan realment no ha volgut– desprendre's d'una època –el modernisme– que, a la dècada de 1920, ja està més que superada.

Davant aquest estat de la qüestió, hem de concloure que la millor informació sobre Plàcid Vidal ens la proporciona –sense menystenir el que sobre ell s'ha escrit i

¹⁷ Veg. Jaume Vidal Alcover, “Pròleg” a Sunyer (1984:14): “la literatura que ells proposaven i feien va ser poc atesa i escoltada i el seu accés a les editorials barcelonines va ser més tost escadusser”.

¹⁸ Ferran Canyameres publica un llibre ple de retrets contra aquest escriptor selvatà, i no són poques les vegades en què li recorda la manca d'atencions envers el seu amic de joventut (1977:23): “Des de feia molt temps Puig i Ferrer tenia en l'oblit l'escriptor Plàcid Vidal, el seu inseparable amic d'adolescència i de joventut, amb el qual havia compartit el seu ideal literari [...]. Tots el defugien”. Puig i Ferrer dedicà *Camins de França* (1934) a Jaume Aiguader i Miró i a Plàcid Vidal –a aquest, potser com a desgreuge.

documentat, i que ja he esmentat– ell mateix a *Els singulars anecdòtics* i, sobretot, a *L'assaig de la vida* i a *El convencionalisme de la vida*¹⁹.

Remeto a la bibliografia que relaciono al final d'aquest TFM per exemplificar tot això aquí exposat.

NOTES:

Sobre les edicions consultades d'*Els singulars anecdòtics*

Els singulars anecdòtics tenen el seu inici el 1911 a la revista *Panteisme*; Plàcid Vidal hi va publicar els tres primers retrats que va escriure. Després, el 1920, edita el llibre, amb el mateix títol, que conté una “Autobiografia” en vers i vint-i-tres siluetes, a més d’un “Resum” que el tanca.

Atès l'èxit obtingut –el llibre s'exhaureix–, el 1925 publica una segona edició d'*Els singulars anecdòtics*, ara encapçalada per una dedicatòria “A Eduard Toda i Güell” i amb vint-i-quatre retrats més –molts dels quals havien estat publicats a la *Revista del Centre de Lectura de Reus* entre els anys 1921 i 1925–; també, suprimeix alguns paràgrafs del “Resum” que tancava el volum i corregeix errors ortogràfics, sobretot prosòdics, de les semblances que ja constaven a l'anterior edició:

Ramón (1920)

Ramon (1925)

Jaume Pahissa Jò (1920)

Jaume Pahissa Jo (1925)

En el present treball, segueixo l'edició de 1925 (excepte en casos puntuals que especifico, perquè hi ha algun canvi entre la de 1920 i aquesta).

¹⁹ Més endavant, i pensant en la possible tesi doctoral sobre aquest escriptor, caldrà tenir en compte la resta de la seva obra –publicada i inèdita–, així com la correspondència, les notes manuscrites i qualsevol altre document. Tanmateix, i segons recull Cavallé (1997), “la pròpia Maria Eugènia ja ens havia confessat que la major part de coses [de Plàcid Vidal] havien estat destruïdes en acabar la guerra i només havien conservat allò que podia tenir més valor sentimental”.

Sobre la reproducció d'*Els singulars anecdòtics* i altres obres de Plàcid Vidal en el cos del treball

Plàcid Vidal va adoptar ben aviat la normativa fabriana, per això *Els singulars anecdòtics* tenen poques faltes ortogràfiques –i encara menys les obres posteriors–; tanmateix, quan ha convingut, he adequat l'ortografia del text.

He unificat els recursos tipogràfics:

- cometes altes “ ” per obrir i tancar les citacions, i per marcar el títol d'un article o un epígraf.
- cometes baixes « » dins les citacions, en qualsevol cas que l'autor hagi utilitzat cometes.
- cursives en els títols d'obres, en els noms de diaris i revistes, i en aquells casos que l'autor ja les utilitza per remarcar una paraula.

He sagnat la citació quan és extensa i no té un comentari meu en punt i seguit.

He aplicat els mateixos procediments a les altres obres que cito de Plàcid Vidal.

He alternat els títols complets amb les abreviacions de les següents obres:

ESA: Els singulars anecdòtics

LAV: L'assaig de la vida

ECV: El convencionalisme de la vida

Sobre la reproducció de textos d'altres autors en el cos del treball

En les citacions d'altres autors només faig l'adequació tipogràfica de cometes i cursives, seguint els criteris anteriors. També, si s'escau, empro el sagnat.

COS DEL TREBALL: *Els singulars anecdòtics* de Plàcid Vidal: plurals i categòrics

1.- Sobre el títol

És evident que l'atractiu intrínsec del títol d'una obra desperta interès per la seva gestació i per la seva elecció: com se li va acudir, al seu autor? per què es va decidir per aquest i no per un altre?

Plàcid Vidal solia tenir traça a posar nom a les seves obres: *Les promeses amigues*, *L'anhel cantaire*, *L'assaig de la vida*²⁰, *El convencionalisme de la vida*²¹ ... i, doncs, també en el cas d'*Els singulars anecdòtics* ens trobem amb un títol bo –seductor, diria Genette²². Un títol que, morfològicament, consta d'un sintagma en què l'article determinat precedeix dos adjectius juxtaposats amb valor de substantius i, per això mateix, amb una subtil doble interpretació semàntica segons el mot que categoritzem com a substantiu o com a adjectiu: són qualificats d'*anecdòtics* els *singulars* per aquesta peculiaritat, o bé són qualificats de *singulars* els *anecdòtics* per la mateixa raó?

L'etimologia ens pot ser de força ajuda en aquest procés d'anàlisi, perquè *anecdòtic* (del grec ἀνέκδοτα) significa “no publicat, inèdit”²³ i *singular* (del llatí *sīngŭlaris*) significa “únic, solitari, individual, a part”²⁴. Aleshores, els únics esdevindrien inèdits per la seva

²⁰ A *El convencionalisme de la vida* Plàcid Vidal reproduïx un article escrit per Joan Oller i Rabassa a propòsit de la publicació de *L'assaig de la vida* (1934); en un dels paràgrafs, Oller i Rabassa remarca (1972:329) “l'original profunditat del títol [...]. Sota un lema així, tan original com suggestiu, en el pòrtic, entrem al museu que és aquest espèc volum de cinc-centes pàgines”. L'article va sortir a *La Publicitat* (23-IV-1934, p.10) en unes pàgines especials dedicades a la Diada del Llibre.

²¹ Francesc Espinet (1994:44) constata que “la veu *autobiografia* es fa servir molt menys que no pas la veu *memòries*, o fins i tot que la veu *vida*, per titular egodocuments” (veg. p. 23 d'aquest treball), entre els quals es comptarien *L'assaig de la vida* i *El convencionalisme de la vida*.

²² Dada extreta de Josep Besa Camprubí (2005:8), que es refereix a Gérard Genette (1987). *Seuils*. París: Seuil.

²³ Joan Coromines (1980:312, I) adverteix que “l'arrencada principal pertot es deu trobar en els *Anecdota* de Procòpius (S. VII), història que acumulava detalls poc coneguts”. I, de fet, el que acumula Plàcid Vidal en aquest llibre són, precisament, detalls poc coneguts –almenys per a la majoria de lectors– dels personatges de qui parla.

²⁴ Joan Coromines (1987:792, VII) fa notar que “enterament antiquat ha quedat l'ús substantivat en el sentit de «persona destacada, personatge»”, ús que, precisament, sembla l'emprat per Plàcid Vidal.

actitud solitària? O seria la no publicació la causa d'aquest actitud? De ben segur que Plàcid Vidal va més enllà i, coneixent la semàntica dels mots, hi juga per aconseguir aquest doble sentit.

Una altra lectura, més senzilla, ens informa que el gènere personal d'aquests singulars anecdòtics –o anecdòtics singulars– és exclusivament masculí: a la primera edició, de 1920, tots els biografiats són homes; a la segona, en què Vidal hi afegeix vint-i-quatre personatges, hi referencia una dona; també, aquesta mateixa lectura, ens suggereix que els pot caracteritzar l'originalitat –la diferència–, el fet de destacar per un o altre motiu, potser irrellevant en aparença, i que per tant mereixen ser, o són, objecte de consideració –si més no per part de l'autor–; alhora, aquesta condició de *singulars* ve reforçada per la d'*anecdòtics*, determinada per un seguit de minúcies i detalls que adquireixen valor quan se'ls té en compte –cosa que reforçaria l'argumentació, ja apuntada al títol d'aquest TFM, que, al capdavall, són plurals i categòrics.

Ara bé, intentant una anàlisi objectiva per destriar-ne l'essència –en la mesura que això sigui possible– cal establir, en primer lloc, que es tracta d'un títol que denomina una obra (exerceix, doncs, una funció designativa), que diu alguna cosa del text que encapçala (funció metalingüística) i que vol conduir-nos a la lectura d'aquest text (funció seductora). Les teories sobre el valor del títol, de la seva gènesi i de la seva funció en relació al text a què es refereix, són diverses i complexes, per això el mètode aplicat aquí segueix les directrius establertes per Josep Besa al seu estudi *El títol del poema* (2005). Besa fa una relació exhaustiva i clarificadora de les propostes de classificació dutes a terme pels especialistes, i és a partir d'aquesta relació que podem anar perfilant les característiques d'*Els singular anecdòtics*, tot dient-ne que és un títol adequat –Plàcid Vidal vol deixar constància dels actes de les persones sobre les quals escriu, amb “l'esperança de poder ésser recordats” (1925:7)– i, encara més, original: no cerca l'exactitud, sinó que esdevé polisèmic en oferir diversos matisos interpretatius.

És, també, un títol del tipus temàtic, perquè el seu focus és el contingut, no la forma; més en concret: temàtic mitjançant l'al·lusió intratextual, com podem constatar en el capítol dedicat a Alfons Maseras: “els pocs que hem anat defensant-nos i revelant-nos [sic] d'entre els molts singulars anecdòtics d'aquell començ d'època [si no s'indica el

contrari, els subratllats són sempre de l'autora del treball: F.M.]” (1925:45)²⁵, i també en casos en què Vidal emprà els conceptes singulars i/o anecdòtics amb categories lèxiques vàries: “la singularitat dels seu vestir” (1925:117) –referint-se a Jaume Pahissa Jo–, “cal recordar l'Artís d'un fet tan anecdòtic com de transcendència” (1925:126), entre d'altres exemples²⁶.

Besa (2005:192) explica que H. Lausberg classifica l'al·lusió “dins l'èmfasi, que, com la perífrasi, és un trop de pensament *encobridor*”²⁷ i que la perífrasi, l'èmfasi i la hipèrbole integren els trops per desplaçament de límits. Més concretament, l'al·lusió seria l'èmfasi amb intenció lúdica, perquè “l'al·lusió és una picada d'ullet, un sobreentès” (2005:193), i, per això, tant pot passar desapercebuda com pot ser detectada –aleshores la intenció lúdica de l'autor és recollida. Si el receptor la detecta –perquè té coneixements culturals–, s'esdevé la seva “inclusió eufòrica en un espai de saber compartit” (2005:193); en cas contrari, l'al·lusió no té cap efecte més enllà de ser estèticament una metàfora. També afirma Besa que l'al·lusió augmenta el prestigi de l'orador –en aquest cas es tractaria de l'escriptor, Plàcid Vidal– que sap usar el valor persuasiu del recurs. Seguint aquest raonament, si valorem la possibilitat que l'antònim d'*Els singulars anecdòtics* sigui “Els universals categòrics” –que podria suggerir una clara al·lusió per contrast amb *La vall de Josafat* (1987)²⁸, d'Eugeni d'Ors, en què fa els retrats d'autors canònics de la literatura i de l'art, de personalitats de la política, etc.–, entendrem la intenció lúdica de l'èmfasi i tindrem arguments per insinuar que Plàcid

²⁵ A les dues edicions (1920:43 i 1925:45) consta “revelant-nos”, si bé no és arriscat pressuposar que l'autor volia dir “rebel·lant-nos”, tenint en compte el context de la lluita per l'assoliment de l'ideal: “aquells que ens hem anat defensant i rebel·lant...”

²⁶ “Jo sols he obrat per amor de companyerisme intel·lectual, inscrivint un nombre de fets històrics que he viscut amb els meus germans espirituals [...] a fi de constituir un document a favor de l'anècdota, tan mal compresa fins ara entre nosaltres, [...] quan les més importants figures de la humanitat, de totes les edats, més es vénen recordant per les seves anècdotes que per les seves obres creades”; (1925:151-152).

²⁷ Es refereix a Heinrich Lausberg (1963). *Elementos de retórica literaria*. Madrid: Gredos [1975].

²⁸ Edició i estudi per Josep Murgades. Es tracta de 210 gloses aparegudes a *La Veu de Catalunya* entre 1918 i 1919. Tanmateix, la redacció dels primers *singulars* és del 1911; anterior, per tant, a aquestes gloses. Plàcid Vidal explica a *L'assaig de la vida* (1934:466) que, havent ofert a Eugeni d'Ors un exemplar d'*Els singulars anecdòtics*, “no vaig poder merèixer ni un mot de gràcies del tal obsequiat. Vaig oferir-li aquella obra meva perquè jo havia tingut ocasió d'esmentar-lo en ella, i en bell record.” En efecte, Vidal anomena Eugeni d'Ors ja a la primera edició d'*ESA*: en els retrats d'Alfons Maseras (1920:39), de Pere Prat Gaballí –a qui Ors va fer entrar a l'*Almanac dels Noucentistes*– (1920:59) i de Jaume Pahissa Jo (1920:115).

Vidal gosa establir una complicitat amb el seu hipotètic lector, el qual considera capaç d'interpretar, mitjançant l'anagnòrisi, el sentit del títol del seu llibre, on retrata personatges no reconeguts entre el gran públic o que tot just comencen a fer-s'hi un lloc²⁹ –i sobre els quals l'autor té la convicció que acabaran aconseguint aquest propòsit.

Tot el que venim desenvolupant des del principi d'aquesta anàlisi, en què partim de la condició atractiva del títol *Els singulars anecdòtics*³⁰, ho podem corroborar si tenim en compte l'observació de Besa apuntant que “Kantorowicz [...] era del parer que l'al·lusió podia estar al servei de la funció seductora del títol” (2005:193)³¹, i entendrem la relació entre el caràcter seductor del títol i la intenció lúdica abans esmentada.

Tanmateix, la síntesi està en la idea, explícita i lúcida, que el títol és una “instrucció macrolingüística d'expectatives” –en el sentit que “travessa i penetra *tot el text*” (2005:271-272)³². En conseqüència, qualsevol especulació sobre la seva naturalesa, per ben argumentada que estigui, no deixarà de ser això: una especulació. Només el mateix autor podria asseverar, o rebatre, les hipòtesis generades.

²⁹ Per contra, la intenció d'Eugení d'Ors a *La Vall de Josafat* és, com observa Josep Murgades (1987:XX), “transcendir l'anècdota biogràfica de cada «individualitat concreta» a fi d'atènyer la categoria respectiva que faci al cas. El procés, d'habitud inductiu, consisteix llavors a desembocar, a còpia d'un desplegament retòric de variats recursos formals, en un judici [...]”.

³⁰ Plàcid Vidal explica a *El convencionalisme de la vida* (1972:24) que Cristòfor de Domènec li escrivia en una carta: “[...] he rellegit vostre llibre d'*Els singulars anecdòtics*. Ja em plagué el títol llavors de sa publicació, que poguí només ullejar-lo. [...] a mon entendre –que jamai intenta d'afalagar [...], el més singular dels anecdòtics de Catalunya sou vós.” En canvi, a *L'assaig de la vida* (1934:462), en llegim una opinió totalment oposada; és el comentari –reproduït textualment per P. Vidal– aparegut a *El Día Gráfico* arran de la publicació d'*Els singulars anecdòtics*: “¿Por qué esta denominación un poco vaga y otro poco pedante? ¿Por qué no anunciar de una manera sencilla que se van a contar los recuerdos pintorescos [...] de los amigos que consiguieron una fama ínfima o rutilante?” –l'autor n'és Màrius Aguilar, segons es desprèn del comentari que Joan Puig i Ferrer fa a Plàcid Vidal (1934:462).

³¹ Josep Besa cita (a la nota 67) C. Kantorowicz (1986). *Éloquence des titres*. Ph. D., New York University.

³² Josep Besa parafraseja H. Weinrich (1976). *Lenguaje en textos*. Madrid: Gredos [1981].

2.- Sobre el gènere

En moltes pàgines d'*ESA*, Plàcid Vidal parla de siluetes, autobiografia lírica, biografies, memòries íntimes, literatura biogràfica, records...: maneres diferents –i sovint sinònimes– de referir-se a aquells textos que s'aglutinen al voltant de la literatura del jo, en la qual els límits formals i de contingut esdevenen imprecisos –amb més freqüència que no pas en els altres gèneres–; i així ho recullen els manuals de retòrica i els estudis monogràfics, que en proporcionen definicions varies, d'acord amb el corrent crític que interpreta el gènere en qüestió.

D'aquestes definicions i de l'anàlisi de la trajectòria del gènere en segueixen uns quants exemples, alguns dels quals vinculem amb Plàcid Vidal i *Els singulars anecdòtics*.

Segons Kurt Spang (2009:1233), l'autobiografia pot ser documental i real, però també fictícia i literària, i adverteix que això és un clar exemple que els gèneres són mutables. En una línia similar, J. M. Pozuelo Vivancos (2009:897) exposa que alguns autors consideren el gènere autobiogràfic no ficcional, i d'altres, en canvi, el consideren un dels llocs “en que se decide la necesaria e intrínseca ficcionalización de toda estructura narrativa”. El problema es troba en la varietat de formes que adopta aquest gènere a l'entorn de la literatura del jo i la dificultat de separar-les estrictament: memòries, confessions, diari íntim, dietari; i també: retrat, semblança, biografia...

Amb aquestes consideracions, l'autobiografia esdevé un terreny adobat per a la lluita entre ficció i veritat, i per a la recerca d'una resposta convincent i clara a la pregunta: qui és el narrador i qui el narratari? Perquè, en el gènere autobiogràfic, s'hi sol barrejar discurs i història: “cuando quien dice “yo” narra su vida pasada, el que fue y ha sido durante años, [...] pretende que sea leído como la verdadera imagen que de si mismo testimonia el sujeto, su autor” (Pozuelo Vivancos, 2009:901). Aquesta intenció és la que manifesta Plàcid Vidal a *ESA*, quan argüeix ser sincer³³ a l'hora de reproduir els seus records de joventut.

Hi ha doncs, encara avui, tot un seguit de plantejaments que es generen al voltant de dos corrents crítics enfrontats: el que defensa que qualsevol narració d'un “jo” és una forma de ficcionalització –i, doncs, de literaturització–; i el que, tot i admetre que algunes formes autobiogràfiques utilitzen procediments comuns a la novel·la, es resisteix a considerar el gènere autobiogràfic com una ficció. Aquesta disparitat de criteris

³³ En el decurs d'aquest TFM vaig comentant el tema de la pretesa sinceritat de l'autor.

s'explica per la dificultat de discernir quines formes discursives corresponen a cada entitat, quina és exclusiva de l'una o de l'altra. I, al capdavall, evidenciem les complicacions que presenta el fenomen literari davant qualsevol intent de sistematització rigorosa.

Ara bé, l'interès a caracteritzar el gènere i definir-ne la progressiva introducció en la literatura compta ja amb algunes dècades d'estudi. Així, Josep Murgades (1974:114) parteix de la contextualització històrica i sociològica per explicar com el gènere memorialístic es va anar imposant: “en acabar-se la gran guerra [... es donarà lloc a] la creació d'un nou públic lector”, que demana poder “explicar-se les motivacions dels importants canvis històrics que li ha pertocat viure”. En el període d'entreguerres, la novel·la entra en crisi³⁴, perquè “li surten competidors, nous herois que, sense sortir del camp de la cultura escrita, aviat acaparen l'atenció del públic lector. [... Es tracta] del llibre de memòries o autobiografia.” Un nou gènere els límits del qual “seran des d'un bon començament força difícils de precisar” (1974:115); tanmateix, Murgades n'intenta establir les característiques essencials (1974:115): “[en primer lloc] l'autor i el protagonista del llibre són la mateixa persona. [...] l'heroi, que procura abans que res ajustar-se a la versemblança i al fet real i que, [...], sovint es particularitza excessivament amb una considerable aportació de trets anecdòtics, no típics”³⁵. Més endavant, fa notar que (1974:115) “en la major part dels casos, l'objectiu perseguit per l'autor és el de deixar constància de què ha estat la seva vida en el context històric que l'ha envoltada, tot establint una relació dialèctica entre aquests dos pols, l'individual i el col·lectiu, [... la qual cosa] constitueix la característica primordial del gènere, i de l'equilibri resultant entre els dos factors depèn en bona part la qualitat de l'obra.” L'article de Murgades acaba insistint (1974:118) “en la necessitat d'endegar el gènere vers un enfocament crític i històric, útil com a document i com a testimoni, al marge de recances i d'evocacions enyoradisses del temps passat.”

³⁴ Una crisi que també afecta la producció de novel·la a Catalunya, especialment durant la dècada de 1920. Aquest tema és tractat amb profunditat per Alan Yates al seu estudi *Una generació sense novel·la?* (1975).

³⁵ Aquesta citació defineix fil per randa els trets que trobem en *ESA*: ni que Plàcid Vidal insinuï que dóna protagonisme als personatges que retrata, en realitat sempre parteix de si mateix per parlar dels altres, així que, explícitament o implícitament, ell n'és el protagonista. També, l'“aportació de trets anecdòtics, no típics” que destaca Murgades, és recurrent en *ESA*.

Rafael Lapesa (1975: 192-193) escriu explícitament: “Las *memorias* no tienen carácter de autobiografía completa, sino que reúnen algunos recuerdos del autor respecto a sucesos y hombres conocidos [...]. En toda la literatura confidencial –autobiografías, memorias, diarios, cartas– la historia pierde no poco de su porte majestuoso [...], pero esto mismo nos ayuda a conocer mejor hombres y épocas y la verdadera grandeza histórica no disminuye al acercárenos caldeada con hálito de humanidad”.

Remarcable és l’aportació de Philippe Lejeune, que col·labora (1984:4) a clarificar la perspectiva del gènere així com la seva progressiva consolidació: “Memòries i autobiografia han mantingut igualment un estatut exterior a la literatura, abans d’integrar-s’hi més o menys. Els estudis crítics sobre el gènere contribueixen al seu canvi d’estatut i a la seva «promoció»”. I afegeix (1984:7) que “per als lectors d’una època, només hi ha «gènere» on hi ha, d’una part, textos canònics que acompleixen la funció d’arquetipus, [...] i, d’altra banda, presumpció d’una continuïtat d’escriptura, la producció d’un cert nombre de textos que, sense ser conformes al model, s’inscriuen dins de la mateixa problemàtica, com tantes altres variacions i desviacions”. Més endavant, desenvolupa (1984:10) un il·lustratiu raonament sobre definir el gènere –dir el que «ha d’ésser»– i descriure’l –dir el que és–; davant la dificultat de la definició –ja ho anem veient amb els diferents exemples aportats en aquest treball– “la descripció esdevé normativa”; per això, insisteix (1984:15) que “el treball de la teoria no és, doncs, elaborar una classificació dels gèneres, sinó descobrir les lleis de funcionament dels sistemes històrics dels gèneres”, per tal de (1984:18) “permetre la concepció de la literatura com un sistema amb evolució històrica [... utilitzant] el treball empíric”.

Aplicant aquests criteris al gènere memorialístic i autobiogràfic, Lejeune fa notar (1984:20) “la metamorfosi de la curiositat històrica en el gran públic (extensió de la literatura testimonial i documental, fora del domini de la història i de la política *stricto sensu*)”, motiu pel qual (1984:21) “les expectatives d’un lector de 1974 no són les mateixes que les d’un lector de 1874 i no guarden més que una llunyana relació amb les d’un lector de 1774”. En conseqüència, estariem “assistint, o participant-hi més o menys, al procés de *canonització* del gènere”³⁶.

Uns quants anys després, Enric Bou (1993) es planteja establir una tipologia de la literatura del jo seguint el fil conductor marcat per formes literàries com ara memòries i

³⁶ Cosa que justificaria la revaloració de les obres memorialístiques de Plàcid Vidal.

autobiografies, dietaris, epistolaris i llibres de viatges, tot i que opina que “la literatura autobiogràfica és un gènere que s’escapa, massa rebel” (1993:184); potser per això és que Bou considera que els lectors d’aquesta literatura (1993:183) “sabem que [els escriptors] ens escatimen la totalitat, la veritat”, cosa que “ens fa relacionar els textos autobiogràfics amb la literatura de ficció, [...] més que no pas amb anotacions notarial. [...] Tothom –autor i lector– és còmplice de la il·lusió de la «sinceritat», que és com una posa per captar l’interès del lector.” Per acotar els trets tipològics, argumenta (1993:183-184) que hi ha “una gradació de l’autoconsciència en els escrits autobiogràfics: [...] en les *memòries*, *records*, *autobiografies*, *confessions*, la perspectiva és la de la planificació del passat, des del present i pensant en el futur”³⁷.

Observa també Enric Bou (1993:21-22) que, malgrat que en la literatura catalana “hi ha hagut una gran vitalitat en el conreu dels gèneres autobiogràfics a partir del Romanticisme [...]”³⁸, el problema de la menor presència pública del gènere a Catalunya (i Espanya), en comparació amb les altres literatures europees, pot ser degut a “les vicissituds polítiques per què ha passat el país: guerres, revolucions, dictadures, censura, etc., [...] les quals] han tingut un impacte directe en la pràctica de l’art fins fa quatre dies.” I, per això, afegeix que és important “d’establir una frontera entre els textos autobiogràfics escrits en cultures i en moments històrics diferents” (1993:24).

Llorenç Soldevila (1993:8) opina que “sota la denominació de literatura memorialística, hi podem encabir una àmplia gamma de gèneres i subgèneres (fins i tot la novel·la, sobretot després de Proust) el nom dels quals depèn en part dels continguts, però també dels diversos períodes històrics en què s’han desenvolupat: cròniques, autobiografies, confessions, memòries, autoretrats, dietaris, diaris, converses/entrevistes, epistolaris, els retrats literaris i les semblances [...]. I, avui, un llibre de memòries pot cenyir-se a un sol d’aquells gèneres i subgèneres que ara esmentàvem o pot ser, en canvi, una hàbil i intel·ligent combinació de tots plegats.” Soldevila explica (1993:10) que és en el context d’intentar “fixar algun tipus de memòria més singular, més selectiva que no pas la mateixa història” que apareix el gènere biogràfic; i posa l’exemple de Suetoni i *Els*

³⁷ Aquesta perspectiva coincideix amb les intencions que Plàcid Vidal exposa reiteradament a *ESA* i que se sintetitzen en la voluntat de ser recordats (en el futur).

³⁸ Sigui com sigui, en cap cas no esmenta Plàcid Vidal ni cap dels seus tres llibres de records.

*dotze Cèsars*³⁹, amb què “féu els retrats, les «biografies» –amb predomini de l’anècdota sobre la informació històrica [...]”. Aquest procediment és, tot just, el que aplica Plàcid Vidal per redactar els seus singulars anecdòtics: selecció de la memòria per trobar l’anècdota precisa que caracteritzi, i individualitzi, el biografat⁴⁰.

Al llibre *Teoria dels egodocuments*, Francesc Espinet (1994:14) opina que “[...] la literatura és el suport essencial dels documents personals”, i, davant de la gran quantitat de termes al voltant del gènere autobiogràfic (1994: 20-21) manifesta que “la meua tria es decanta cap a *egodocument*, [...] sobretot per la força expressiva semàntica del terme i per la seva vinculació al camp històric.” Seguint aquest criteri, exposa més endavant (1994:66):

“Malgrat la seva similitud amb gèneres literaris de creació [...], els egodocuments són una font històrica [...] de primer ordre, pel fet que la seva abundor –especialment pels temps moderns i contemporanis– ens ofereix un bon arxiu documental [...] que ens dóna, més directament que d’altres fonts, la percepció subjectiva de la vida en el temps, [...] i que] és, alhora que un testimoni, una teorització històrica sobre el passat, sobre el propi passat i sobre l’entorn, la societat en què s’ha viscut”.

Altres consideracions, com ara la d’Enric Sullà (1997:48), intenten aplanar el camí per definir la condició literària d’un text: “es pot dir que les obres que entren a formar part de la categoria de literatura són les que *només* poden ser objecte de lectura desinteressada, les que són llegides pel pur plaer de llegir-les. [...] se’ls exigeix estil i imaginació”. *ESA* té més estil que no pas imaginació –a més d’un inqüestionable interès documental–, però la seva lectura resulta, en conjunt, prou amena.

En síntesi: observem que en la prosa literària coexisteixen textos en què predomina la ficció –novel·les, contes– i textos en què realitat i ficció s’alternen –diaris, memòries, autobiografies– segons la intencionalitat de l’autor, que és, al capdavant, qui decideix, almenys en el plantejament, cap on es decantarà l’obra. La dificultat es troba en la

³⁹ *De vita Caesarum* (121 d.C.).

⁴⁰Al capítol “Aproximació a una bibliografia de la literatura memorialística catalana”, Soldevila (1993:27) avisa que “donem una llista de títols memorialístics sense la pretensió de ser exhaustius. Els hem organitzat per subgèneres [...]”; a l’apartat corresponent als segles XIX i XX hi ha dues obres de Plàcid Vidal: *LAV* i *ECV* (1993:35), però no esmenta *ESA*. Tampoc cap títol de Vidal no consta a l’apartat “Antologia de textos memorialístics (1888-1939)” (1993:49-226).

precisió del gènere o, encara més, del subgènere, perquè els trets de cadascun evolucionen i es barregen.

També hi diuen la seva –i és interessant de fer-ne esment– els escriptors que recorren al gènere memorialístic, i els que l'estudien no com a marc teòric específic, sinó en la història de la literatura o en la praxi, en un intent d'aportar-hi una matisació conceptual i, alhora, amb la voluntat de reivindicar-ne la categoria que entenen que li correspon dins el món de les lletres; parlem d'Eugeni d'Ors, de Josep Pla, de Joaquim Santasusagna, de Pere Anguera... –i, per descomptat, del mateix Plàcid Vidal.

A la sèrie *Del retrat*⁴¹, Eugeni d'Ors (17-V-1910 i 18-V-1910) fa una consideració teòrica entorn del retrat –mitjançant un joc entre el retrat gràfic i el literari– i es declara temptat pel gènere: tria sis personatges coetanis i, segurament, coneguts per ell, la qual cosa afavoreix “que les *gloses* se centrin de preferència en l'emfasització de certs trets externs visibles –o fins i tot característics– de cadascun d'ells –de fisonomia, de posat o de gest.” (Murgades, 1987:XVIII).

Pompeu Gener, a les memòries que escriu entre 1911 i 1914 –a instàncies del seu amic, el poeta Rubén Darío–, i que han restat inèdites fins al 2007⁴², exposa al “Prefacio” (2007:22-23): “No se me reproche el estilo novelesco imaginativo en varias de las descripciones. [...] al describir se revela el artista, sobre todo cuando uno posee el sentimiento de lo bello en alto grado, como a mí me pasa. [...] estos apuntes están escritos más bien para exponer recuerdos de personas, hechos e ideas, y aún para complacer al lector, que para hacer un libro de historia minuciosa [...]” Amb aquestes

⁴¹ De les *gloses* de 1910; sèrie feta amb motiu de l'exposició iconogràfica que s'acabava d'inaugurar a Barcelona. Ors escriu: “El retrat constitueix, dins les arts gràfiques, un gènere particularment atractiu. [...] en el retrat s'ajunta a l'interès estètic, l'interès documentari. No resulta còmode sempre apreciar el primer; més fàcil és el judici sobre el segon.” I, més endavant: “Tant el gènere és temptador, i tan bo és el concurs, que no m'he sabut estar de fer-hi una tramesa. Però no tenia a mà altra eina que la ploma...”. Els personatges que retrata són Joan Maragall, August Rodin, la ballarina Mistinguette, Gabriele d'Annunzio, Pío Baroja, Paul Adam, Wanda Landowska i Josep Maria Sert (2003:149-154).

⁴² Josep M. Domingo explica al “Pròleg” (2007:7) que *Mis antepasados y yo. Apuntes para unas memorias* “és el més extens dels textos memorialístics inèdits de Pompeu Gener [...] que conserva l'AHC. Gener el va considerar vinculat al seu anterior volum *Amigos y Maestros* (1897)”. En aquest volum hi ha dues referències –notes a peu de pàgina– a LAV de Plàcid Vidal, introduïdes pels curadors del text. És precisament a LAV (1934:471-472) que Vidal reproduïx una crítica sobre *ESA* feta per Ignasi Bo i Singla a *La Publicidad* i en la qual, entre d'altres observacions, diu: “Nos ha recordado, su lectura, aquel libro de Pompeyo Gener, *Amigos y maestros*, pero lo que en éste resulta retrato vivo, de trazo enérgico y de absoluta fijeza, en *Els singulars* es detallista, nimiedad, recuerdo de una conversación o simple impresión de un transeúnte de la calle.”

advertències, Gener es posa al costat del corrent que situa les memòries en el terreny literari i cerca, a més, una complicitat entre l'autor i el lector.

Distanciant-se de l'enfocament orsià –és a dir, de l'èmfasi en determinats aspectes–, Domènec Guansé apel·la a la veracitat del testimoni⁴³ a *Abans d'ara. Retrats literaris* (1947) –llibre que té el seu origen en uns “Retrats d'escriptors catalans” publicats a *Germanor* entre 1943 i 1944–, on escriu sobre “alguns dels escriptors més coneguts del període anterior a la guerra. Dels més notoris, després d'haver-me interessat per llurs obres, m'havia interessat per llurs caràcters. [...] sense res de vides privades o de vides secretes. Ni moralistes ni a penes crítics, no venim a jutjar ningú” (1966:7); Guansé es justifica en la tria al·ludint al “caràcter d'aquestes pàgines, que, en realitat, només vénen a ser capítols d'unes Memòries truncades. El record les inspira.” (1966:10), i, per això, acaba, “hem procurat aproximar-nos-hi amb la més absoluta bona fe, amb tota mena de miraments i amb el desig que ningú no pugui dir de l'autor [...] que ha mentit” (1966:22)⁴⁴. En referència al gènere, tan poc precís, tan polèmic, afegeix i puntualitza Guansé (1994:22):

⁴³ És ben possible que Guansé, com Vidal, també utilitzi aquest recurs de manera inconscient.

⁴⁴ Montserrat Corretger (2011:97-98), que ha analitzat minuciosament l'obra de Domènec Guansé, opina, en referir-se als seus *Retrats literaris*, que és “l'obra que dona el màxim reconeixement a Guansé com assagista” i que, sobretot, “com a aplec de siluetes d'escriptors catalans, és també el retrat d'un món extingit que el seu autor visqué i mitificà la resta de la seva vida [...]. Els retrats guanserians són també individualment el punt on convergeix la biografia i l'obra de cada escriptor.” També és interessant considerar els comentaris que Josep Bargalló fa a la introducció (1994:10) de l'edició dels *Retrats literaris* que commemora el centenari de Domènec Guansé: “Se'n remarca la capacitat d'anàlisi i, alhora, de síntesi, la penetració psicològica, l'acoloriment del perfil, el traç àgil... Se'l compara amb Pla, amb els retrats de Pla, i en surt encara més elogiat, tant pel que fa a la versemblança dels fets històrics com a la subordinació de l'anècdota a la categoria”; hi percebem la importància que adquireix el fet categòric en Guansé, en contrast amb el propòsit de Plàcid Vidal de donar relleu, amb els seus retrats, a la cosa anecdòtica –que no implica pas una banalització dels fets, i dels trets, sinó tot el contrari: subratllant allò aparentment intranscendent, perfila la personalitat característica de cada individu i li aporta categoria.

Crida l'atenció que, en cap d'aquests estudis i assaigs sobre els *Retrats literaris*, no s'esmenta Plàcid Vidal; si més no, tenint en compte que *ESA* constitueixen un precedent d'aquesta obra de Guansé, malgrat les evidents diferències d'estil i de popularitat dels retratats –no hi hauria, en canvi, tantes diferències en la intencionalitat, ja que, com explica M. Corretger (2011:58) Guansé “torna a situar-se sota l'advocació del record, tant «pel gust de donar a conèixer uns escriptors a un públic català que gairebé els ignora o per recordar-los als qui els negligeixen o oblidem»”, amb uns criteris, doncs, ben similars als que argüeix Plàcid Vidal per haver-se decidit a escriure *ESA*. Que no en parli l'autor pot interpretar-se com que no coneixia l'obra –i seria una interpretació totalment errònia–, però que no en facin cap al·lusió els prologuistes ni els estudiosos resulta, com a mínim, sorprenent. Escriu Guansé al pròleg de l'edició de 1947: “Fins m'adono amb posterioritat que, en cap dels retrats, faig referència a si anaven o no afaitats. Imagineu-vos, en canvi, si algú hagués fet vint o trenta anys enrera una galeria semblant, la feinada que

“Voldria deixar també ben aclarit que es tracta de retrats i no pas de biografies condensades, gèneres que de vegades, literàriament es confonen i que no són massa fàcils de discriminar. La biografia, per definició, ha d’oferir-nos la vida completa d’un personatge, referir els seus fets essencials; no oblidar, tractant-se d’un autor, gairebé cap de les seves obres [...]. El retrat, en canvi, ha de negligir tot allò que en el model no és essencial en el moment en què tractem de fixar-lo. I, de vegades, fets sense importància, una anècdota banal en aparença, hi agafen una importància capital perquè és el que millor reflexa un caràcter i una sensibilitat”⁴⁵.

Josep Pla es manifesta un ferm partidari del gènere memorialístic, com es desprèn del “Prefaci” al volum *Retrats de passaport* (1970:7), on explica que ha escrit quantitat de llibres dedicats “al retrat literari, gènere que en la nostra literatura ha estat, en gran part, desgraciadament, negligit. [...] A mi m’hauria agradat de viure en un ambient literari caracteritzat per una gran profusió de documents personals: memòries, records, reminiscències –que són les ombres de les ombres dels records–, biografies, correspondències, retrats literaris. [...] La literatura no és més que un esforç contra l’oblit.”⁴⁶

L’erudit Joaquim Santasusagna, a la monografia *Reus i els reusencs en el renaixement de Catalunya fins al 1900* (1982:313), en destacar Francesc Gras i Elias com a prosista català en la vessant de biògraf, esmenta de retruc Plàcid Vidal, amb aquests termes: “ell [Gras i Elias] inicià a Catalunya el gust per tractar de la vida i dels miracles de la gent coneguda; després d’ell, restà abandonada. Només Plàcid Vidal s’hi lliurà amb predilecció, i encara potser podríem sospitar que sota el seu exemple, i amb no tant d’incert. Mentre Gras i Elias publicava les *Siluetes d’escriptors catalans del segle XIX*,

hauria tingut a descriure barbes i mostatxos. [...] Aleshores hom podia definir l’estil d’un escriptor per la forma de la seva barba.” (reproduït a l’edició de 1994, p. 20-21. Empro el subratllat per tal de demostrar que, per part de Guansé, hi ha un oblit conscient i un menysteniment implícit de l’obra de Vidal, que es pot constatar amb les dades al respecte que aporta aquest autor a *ECV* (1972:143 i 332-333).

⁴⁵ Segons es desprèn d’aquestes paraules, Guansé tindria el mateix concepte que Plàcid Vidal de l’ús de l’anècdota en el retrat –cosa que contradiu les paraules de Bargalló (1994:10) que cito a la nota 44.

⁴⁶ Continua argumentant Pla (1970:8): “Si no sabem quin aspecte tingueren els nostres avis, quina cara presentaven, com foren, quina idea podem tenir del passat del país? Tot és oblidat, tot són ruïnes. En l’època contemporània s’ha fet alguna cosa positiva. El retrat del senyor Mañé i Flaquer, per Maragall, és inoblidable. Els escrits biogràfics de Joan Sardà són excel·lents. Els quatre volumets de *L’Avenç*, escrits per F. Gras i Elias –les *Siluetes* dels escriptors catalans del segle XIX–, són primets. En anys més acostats s’han escrit molts papers sobre Verdaguer, Guimerà, Fabra, etc. És un començament.”

Plàcid Vidal començà *Els singulars anecdòtics* a la seva revista barcelonina *Panteisme*⁴⁷, ignorada quan sortia i oblidada després.” El que realment interessa a Santasusagna, però, és que quedi constància que, gràcies a Gras i Elias, en la literatura catalana “hi ha un gènere que no s’ha desatès”, perquè no aprofundeix més ni en la incursió que hi hagi pogut fer l’escriptor d’Alcover ni en la continuïtat que hagi pogut tenir la sèrie d’*Els singulars anecdòtics*.

Possiblement, hauríem de donar la raó a Santasusagna que les *Siluetes* hagin estat un model de referència⁴⁸ per a Plàcid Vidal, ja que mostra alguns punts en comú pel que fa a l’organització de les dades del retratat. La pauta que segueix Gras i Elias consisteix a començar amb la biografia, després continua amb la relació de l’obra i, al final, en sol reproduir algun text o algun fragment, segons la llargària; Vidal no és tan metòdic en el procediment, i acostuma a tancar la silueta amb algun comentari personal, més que no pas amb la reproducció d’uns versos o d’unes frases del personatge en qüestió. Però Gras fa una semblança més completa –amb força dades cronològiques–, mentre que Vidal se centra en detalls més concrets: en l’anècdota. Tampoc no és forassenyat pensar que l’escriptor alcoverenc es podria haver fet seves les paraules que escriu Gras i Elias en l’adreça “Al lector” (1909: 5-6):

“Jo parlo com sento. Escric de la mateixa manera [...] que.n faig conversa en una tertulia ont se parla d’homes i de fets que han conegut i han tractat i ja no són d’aquest món. Aqueixes *Siluetes*, com tots els meus llibres d’història més o menys contemporània, són recullides [...] allí ont el poeta ha deixat impresa la seva personalitat, el sò de la seva veu, l’escalf de la seva amistat, el seu pas en aqueixa terra. [...] Amb aquests materials he procurat fer les figures ajustant-me com més possible a la veritat, no veient-los solament amb ulls d’historiador, sinó

⁴⁷ La revista literària *Panteisme* (1911), de la qual sortiren quatre números, era “una publicació del que podríem dir-ne el grup del Camp de Tarragona. El títol ja és prometedor i significatiu [...] vol ésser una revista d’avantguarda, i ho és en tant com són joves i audaços els homes que hi escriuen i hi dibuixen. [...] acolliria totes les tendències en art i literatura i mai no s’ocuparia de política ni s’hi sostindrien polèmiques”. La redacció la integraven P. Vidal, J. Biosca, J. M. de Sucre, R. Ballester i F. Recasens. El primer article d’*ESA* està dedicat a Alfons Maseras (el qual, al seu torn, correspon a Plàcid Vidal amb una carta, publicada al nº II de la revista); els successius singulars seran Puig i Ferrer i Anton Isern; el darrer número de la revista no tenia l’acostumada col·laboració de Plàcid Vidal, a causa d’una greu malaltia. Veg. J. Torrent i R. Tasis (1966:175, I).

⁴⁸ Uns altres possibles referents reusencs de Plàcid Vidal, tot i que ell no en deixa constància, podrien haver estat Josep Güell i Mercader –que edità unes memòries costumistes (1900; revisades per J. Miquel i Pàmies el 1965)– i Antoni de Bofarull i de Brocà–que, influenciat pel romanticisme, promovia la recuperació del passat; veg. *Costums que es perden i records que fugen (Reus de 1820 a 1840)* (1880; 1982, facsímil).

de poeta; no fent de crític, sinó de narrador i posant de relleu llurs bones qualitats i no fent ressaltar de manera determinada els llurs defectes.”⁴⁹

A *LAV*, Plàcid Vidal explica (1934:299):

“el vell literat Francesc Gras i Elies, per aquell temps [1911], tornava a venir a casa nostra, i quan li vaig ensenyar l'article amb el qual, jo, inaugurava la secció de biografies *Els singulars anecdòtics*, exclamà:

–Molt bé, amic Plàcid. Veig que vostè es proposa fer història dels seus companys intel·lectuals, com jo en faig dels nostres avantpassats i d'alguns contemporanis. [...]

La biblioteca popular de *L'Avenç* va publicar quatre volums contenint sengles sèries de *Siluetes d'escriptors catalans del segle XIX*, degudes a la ploma de Francesc Gras i Elies. [...] Aquell fill de Reus va fer molts més articles tractant de la vida i de l'obra d'intel·lectuals catalans de la centúria proppassada, però aquests altres escrits gairebé tots van ésser fets en castellà i es troben inserits en diverses publicacions periodístiques, dispersament i oblidats.”

I afegeix que el vell escriptor sovint es queixava que, havent-se preocupat ell de tanta gent, “quan sigui mort ningú no es preocuparà de mi!” (1934:299). En cap moment, però, no es planteja de manera efectiva, per part de l'un o de l'altre escriptor, la possibilitat que les siluetes de Gras hagin exercit algun tipus d'influència en els singulars de Vidal⁵⁰.

Al seu estudi *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*, Pere Anguera (1977:193-194) explica que el pes de la tercera època de la revista de l'entitat –el primer número de la qual correspon a l'1 de febrer de 1920– recau en Pere Cavallé, que hi publica “sobretot una sèrie interessant, *Del Reus vuitcentista*, [...] que no tan sols forneix unes dades d'un gran interès per a refer l'ambient i la societat del Reus pretèrit,

⁴⁹ A la quarta sèrie de les *Siluetes*, que es publicà pòstumament (Gras i Elies mor a Barcelona el 12 d'octubre de 1912), l'editor hi escriu com a prefaci (1913:7): “Aplegant records personals i anècdotes recollides, escrigué en Gras aquestes pàgines amb una simplicitat i una bona fe que fan tot seguit l'obra simpàtica. A més, té aquesta obra el valor d'esser única en la nostra literatura i el fonament de molts altres estudis d'aquest gènere que s'han d'anar fent amb el temps.”

⁵⁰ A *ECV*, Vidal torna a referir-se a Gras i Elies amb aquestes paraules (1972:224): “[...] em faig venir a la memòria un autor català, i precisament també reusenc, que va escriure i publicar llibres de siluetes personals en la nostra llengua ja abans que s'hi dediqués l'historiador d'*Els singulars anecdòtics*. Francesc Gras i Elies tampoc no va ésser pas, a l'època moderna, el primer a fer literatura biogràfica en llengua catalana.”

sinó que amb el seu exemple suggerí a d'altres de publicar els seus records [...] ⁵¹. Plàcid Vidal hi publica contes i poemes bastant menors i uns retrats literaris dels principals escriptors modernistes catalans, recollits després en el llibre *Els singulars anecdòtics*". En un altre llibre, *Siluetes vuitcentistes*, Anguera (1982:8), historiador lúcid, opina que "un bon coneixement d'un moment històric determinat el dóna tant la síntesi del comportament de la societat que n'és protagonista, l'ànima i el cos, com seguir el rastre dels personatges en els quals cristal·litzà de forma més rotunda l'estat d'ànim de cada moment, i que en foren en part el motor i el detonant. Per altra banda, sense saber bé qui és qui en cada societat, difícilment es pot extreure un retrat correcte de conjunt." Amb aquestes consideracions avala, doncs, la importància del retrat personal com a aportació al coneixement d'un determinat període col·lectiu. Una opinió que comparteix la majoria dels escriptors aquí relacionats i que ajuda a subratllar un dels trets d'*Els singulars anecdòtics*: el seu valor com a testimoni d'una època.

Albert Manent a *El Molí de l'Ombra*, que subtitula *Dietari polític i retrats 1946-1975* (1986:13), expressa el seu parer sobre la relació entre els retrats i la visió d'una època amb aquests termes: "El dietari es complementa amb nou retrats de figures que van reeixir diversament en l'acció clandestina [...]. Crec que els retrats [...] ens poden donar una visió més global de l'època i del ventall d'actuacions que conformaven el mosaic de l'antifranquisme." Cal entendre, com ja comentàvem més amunt, que els retrats col·laboren, en qualsevol moment o període, a donar una imatge més precisa o, com a mínim, més propera, del context i de l'entorn en què es mouen els retratats.

Un exemple més recent pel que fa a la valoració dels retrats literaris el tenim en la ressenya de Glòria Farrés (2011) a l'*Avui*, a propòsit de l'aparició del volum *Biografies parcials (II). Nascuts abans de la guerra*, de Xavier Serra. Farrés hi expressa la seva satisfacció pel contingut del llibre i en destaca, entre altres encerts, que "en el perfil [dels sis autors biografiats ⁵²] que en fa l'autor, no només hi ha el valor objectiu de la

⁵¹ Així, esmenta (1977:193) "Artur Llovera, que hi parla del període entre 1860 i 1870 [...]; Josep Martí i Folguera, que hi parla *Del vell Reus* [...]; Eduard Toda, amb biografies breus de personatges vuitcentistes reusencs que ell havia tractat en la seva joventut revolucionària; Miquel dels Sants Font i Antoni Suqué, que refan els seus records del darrer quart del segle XIX".

⁵² Són personatges que han col·laborat "en la construcció de la consciència valenciana moderna. [...] tenen diverses professions i camins personals particulars: el pintor i polític Doro Balaguer, el capellà Josep Antoni Comes, el crític literari Josep Iborra, l'historiador i col·leccionista d'art Pere Maria Orts, el filòleg Germà Colón i el geògraf Vicenç Rosselló" (2011).

seva aportació a la cultura, sinó que trobem l'accés a la seva singularitat humana. El text està farcit d'anècdotes, sovint curioses i divertides". Notem que són els mateixos conceptes –singularitat, anècdotes– que guien els retrats d'ESA, i és evident que, si els destaca l'articulista, és perquè l'autor, Xavier Serra, també els ha tingut especialment en compte. L'article acaba fent una revisió a la tradició catalana, en la qual "el gènere del retrat ha estat força conreat, des de Pla fins a Porcel, passant per Sagarra, Foix i altres, com és propi d'una cultura sustentada per les aportacions individuals".

Plàcid Vidal no anava, doncs, tan desencaminat quan va optar per aquest gènere. És il·lustratiu el fragment inicial del capítol dedicat a Pere Cavallé, (1925:183), on confessa, adequant-se a la funció metaliterària, que "com a escriptor no he gaudit mai tant com en la confecció d'aquestes biografies i, a l'ensem, no he patit mai tant. [...] vaig formant una col·lecció de memòries íntimes dels meus amics i de mi, que de tota la labor meva serà la cosa que podrà tenir més interès per als joves aspirants que ens vagin succeint a nosaltres, i per als que vulguin documentar-se en fets o detalls personals de la vida dels intel·lectuals de la nostra època, en aquest país que es té tan descuidada la literatura biogràfica"⁵³. Constatem que defineix el que fa com a biografies i, també, com a memòries íntimes i, cosa més destacable, que reivindica el gènere –poc valorat aleshores, ja ho hem dit– de la literatura biogràfica, amb una clara voluntat de subratllar la importància de la transmissió dels fets viscuts, per poc rellevants que puguin semblar⁵⁴. Per tant, reivindicació del gènere menystingut, sí, però també manifestació de la necessitat personal, del desig íntim, de "l'esperança de poder ésser recordats", que exposa a la dedicatòria "A Eduard Toda i Güell" (1925:7). El llibre està farcit d'al·lusions a la importància del record i als motius pels quals ha estat escrit.

Així, sota l'epígraf "El meu camí de Barcelona" –on es dirigeix, des d'Alcover, "una nit d'abril de 1899" (1925:11), amb el seu germà Cosme (Josep Aladern)–, parla del trajecte, del sojorn a Vilafranca del Penedès, i proclama (1925:13-14) l'estima que sent per Barcelona –"jo t'he estimat tant com si hagués nascut en el teu reclus. En tu m'he

⁵³ L'al·lusió que K. Spang (2009:1234) fa a T. Todorov per explicar que cada societat escull el que més s'avé a la seva ideologia, i que això implica l'existència d'uns gèneres en una societat i la seva absència en una altra, pot ser il·lustrativa per entendre aquesta poca consideració, a Catalunya, de la literatura biogràfica de què es lamenta Plàcid Vidal.

⁵⁴ Plàcid Vidal escriu, referint-se a Xavier Viura (1925:69): "[...] puc explicar anècdotes que jo les hagi viscudes en sa companyia, que això és el principal motiu d'aquest llibre de records."

fet home [...]”–; tot seguit, i això és el que aquí interessa remarcar, explica (1925:14) el perquè d’*ESA*: “m’ha plagut crear una obra de records de la meva primera època de lluitador, revestint-la figurant-hi els meus companys d’aquell temps, tal com ens vam conèixer i tractar, a fi que pugui influir en la fe dels nostres consemblants i en el conhort dels que pateixen”⁵⁵, i acaba afirmant amb convicció (1925:14): “hi ha vencedors que han brillat o brillen en el triomf, i vençuts que no poden confondre’s en l’obscuritat de l’oblit”.

Amb totes aquestes premisses, definicions i opinions –unes més tècniques i afinades que no pas d’altres, indiscutiblement– sobre el gènere, la conclusió es decanta pels següents ítems:

- a) Que no hi ha cap acord unànime quant a la seva denominació⁵⁶: literatura del jo, literatura memorialística, literatura autobiogràfica, egodocuments...
- b) Que, tanmateix, sí que hi ha una clara tendència a situar aquest gènere en un terreny ambivalent: entre la realitat –on el record té un paper important, però no determinant, atesa la subjectivitat de l’autor– i la ficció –amb tota la gamma de recursos retòrics.
- c) Que els textos memorialístics –entre els quals el retrat– configuren un context col·lectiu, ja que solen reflectir uns determinats períodes cronològics i, en conseqüència, allò que els és coetani: uns costums, unes modes, unes maneres de fer i de pensar, uns paisatges...
- d) Que el retrat –o la silueta– tendeix a mostrar aspectes molt característics i representatius del personatge, sovint aquells que tenen una connotació més positiva, i més referits al caràcter (etopeia) que no pas al físic (prosopografia).
- e) Que, poc a poc, el gènere ha anat sumant adeptes –sobretot des de les primeres dècades del segle XX–, els quals reconeixen uns precursors, llunyans en el

⁵⁵ Vidal té clar el que pretén, amb *ESA*, a més de preservar el record: animar a la consecució de l’ideal (cal tenir fe en l’empresa), i consolar els qui s’han desanimat pel difícil camí d’aconseguir-lo (cal perseverança, malgrat els desenganys).

⁵⁶ Si bé en les quatre últimes dècades han proliferat els estudis sobre el tema, cosa que demostra l’interès que el gènere està assolint en el terreny de la investigació: els monogràfics que la revista *Anthropos* ha dedicat a l’autobiografia (1991 i 2011) i a les memòries (1998), així com la celebració del Simposi Internacional de Literatura Autobiogràfica que convoca la Universitat d’Alacant –enguany en la VIIa edició– no en són més que una mínima mostra.

temps, que ja es decantaven per les descripcions de personatges per tal de deixar-ne constància en les generacions futures.

- f) Que l'actitud del lector envers el gènere –els gèneres, de fet– varia amb el transcurs del temps i això és el que fa que la seva valoració i, per tant, la seva recepció siguin canviants.

3.- Sobre la gènesi

Els singulars anecdòtics és, prenent com a referència tot el que fins ara s'ha exposat, un exemple obvi de literatura del jo, en què, parlant d'una sèrie de personatges coetanis, l'autor parla ara i adés de si mateix; i també, de tant en tant, del context social en què es mouen i d'algun fet històric puntual.

La gènesi, l'evolució i les característiques d'aquest recull de retrats, les explica Plàcid Vidal en el mateix llibre⁵⁷ i en altres obres seves. Una és la novel·la breu *La singular amiga* (La Novel·la d'Ara, 1923), on, cap al final (p. 61), escriu: “Junt amb uns companys de lletres jo publicava una revista literària, on vaig iniciar una sèrie de biografies de joves autors coneguts meus i tractats per mi en la intimitat, esmentant il·lusions i fets de la seva vida: retrats psicològics d'amics aspirants i frisosos en els seus somnis de glòria, que s'agermanaven amb els meus, consagrant, en la missió de revelar-los, tota la meva voluntat i fins la meva salut [...]”. Una altra és el llibre de memòries *L'assaig de la vida* (1934:446), en què complementa la informació anterior:

“Jo, durant l'any 1919, havia escrit [...] una narració de caràcter autobiogràfic, *La singular amiga*⁵⁸. Tot revisant els números de la suspesa revista *Panteisme*, se'm despertà un fort anhel de continuar la col·lecció de siluetes d'*Els singulars anecdòtics*. [...] ja tenia feta la d'Hortensi Güell i vaig pensar, també, en aquells altres malaurats que es digueren Francesc Llach i Xavier Dachs, i fins em va plaure recordar-hi Narcís Gili i Gay [...]. Se'm va ocórrer fixar l'època dels meus singulars anecdòtics començant dels darrers anys del segle dinou fins a la Setmana Tràgica⁵⁹, i només em semblava bé incloure-hi els companys de la

⁵⁷ En el retrat que fa de Josep M. de Sucre, Vidal (1925:21-22) diu que a la revista *Panteisme* –de la qual el biografat fou un dels cinc directors– va “començar a obrar la meua idea d'escriure aquesta col·lecció de biografies amb la qualificació d'*Els singulars anecdòtics*”.

⁵⁸ Notem que Plàcid Vidal mostra predilecció per l'adjectiu “singular”.

⁵⁹ Des que se'n va a Barcelona (1899) i fins a l'estiu de 1909. Tot i que, de vegades, recorda fets anteriors al 1899.

meva edat, poc més o menys, figurant-hi, per excepció d'íntim homenatge, Hortensi Güell⁶⁰. El meu germà ja s'hi pressentia en tot el llibre⁶¹.” Explica per què hi inclou Ramon Vinyes –malgrat algunes desavinences entre ambdós– i per què no Rafael Nogueres i Oller i Francesc Pujols –els quals considera que no ha tractat prou–; unes línies més avall, justifica que també parli d'ell, en primera persona: “El llibre vaig encapçalar-lo amb uns versos de fantasia, cantant les paradoxes de la meva vida, a tall d'autobiografia lírica”⁶².

En efecte, el primer retrat és el seu: una “Autobiografia” escrita en vers⁶³, que sembla més aviat una concessió que es permet l'autor, com un preàmbul de valor predominantment estètic –i que ens aporta força dades sobre si mateix. És possible que Plàcid Vidal pretengui, d'aquesta manera, causar un impacte emotiu en el lector, persuadir-lo a favor del que trobarà en les pàgines successives. En el moment d'escriure'l, Vidal no havia coincidit encara amb qui seria la seva muller o, en qualsevol cas, no s'havia plantejat de casar-s'hi⁶⁴, ja que el primer vers és una mena de lament per no haver trobat una esposa fidel.

El capítol que segueix, també de ressò autobiogràfic, es titula “El meu camí cap a Barcelona” i és tota una declaració de principis, i de propòsits, on referma l'actitud de “lluitadors” que van mantenir, ell i els seus companys, en aquella època, alhora que exposa les intencions del llibre: animar a la persecució i, si és possible, a la consecució de l'*ideal*, i consolar els que s'han desanimat o han defallit pel camí.

L'*ideal* era un concepte inherent al lèxic –com també *germanor*, *terror*, *company de causa*, entre d'altres– encunyat, a finals del segle XIX, pel catalanisme, que Marfany (1995:188) descriu així: “un moviment que proclamava la germanor de tots els catalans,

⁶⁰ Hortensi Güell i Güell (Reus, 1876 - Salou, 1899).

⁶¹ Cosme Vidal i Rosich (Josep Aladern), (Alcover 1869 - Barcelona 1918), va morir als 49 anys. Cosme i Plàcid Vidal es portaven 12 anys. Tal com apunta Plàcid Vidal, el seu germà és esmentat sovint en el llibre; motiu pel qual n'obtenim força referències biogràfiques.

⁶² En totes dues obres ens aporta una informació similar sobre l'origen d'*Els singulars anecdòtics*; però més completa i detallada a *L'assaig de la vida*.

⁶³ És un poema amb quatre quartets alexandrins de rima consonant.

⁶⁴ Plàcid Vidal es casa amb Amèlia Güell –la qual havia conegut anys enrere a través del seu germà, Hortensi– el 30 de gener de 1921. La relació de festeig s'havia iniciat mig anys abans, arran de l'homenatge que li reten els amics i coneguts de Reus, a l'ermita del Remei d'Alcover, amb motiu de la publicació d'*Els singulars anecdòtics*; la mare i la germana d'Hortensi Güell també hi havien assistit. Veg. els capítols LXIX-LXXI de *LAV* (1934:473-485).

la desaparició de les distincions de classe per la comuna catalanitat [...]: dins el catalanisme hi cabia tothom”. Tothom i, sobretot, els joves que se sentien responsables del seu futur i del seu país, que volien ser cultes –no com l’alta burgesia finisecular, tan blasmada des de determinats sectors de la premsa per la seva incultura– i que, per això mateix, es consideraven uns lletraferits compromesos –el fet d’escriure, per descomptat en català, era un tret gairebé intrínsec al catalanisme, motiu pel qual es fomentaven les conferències, les vetllades literàries i qualsevol altra manifestació a l’entorn del món de les lletres. D’aquesta manera s’establí una simbiosi progressiva entre els intel·lectuals modernistes –que no n’eren gaires– i els catalanistes –que n’eren més–; aquests adoptaren la retòrica i l’estil d’aquells: si els modernistes s’emmirallaven en Ibsen i D’Annunzio, si proposaven innovacions ortogràfiques, si els agradava l’*art nouveau*, i si mostraven una actitud no tradicionalista, els catalanistes es feien seves aquestes proclames i així esdevenien, ells també, moderns i progressistes. És en aquest sentit que Marfany (1995:363) assegura que els catalanistes “reivindicaven obertament [...] la identificació del catalanisme amb el modernisme”.

Plàcid Vidal i els seus companys i amics –alguns dels quals, com ell mateix, iniciats en els cercles modernistes més ortodoxos⁶⁵– combregaven amb aquesta ideologia que promulgava la regeneració de la societat mitjançant la cultura, per transformar-la, de manera que vivien i actuaven a través d’ella, fermament convençuts i conscienciats que “el catalanisme era molt més que no una causa política justa: era un ideal sublim de vida” (Marfany, 1995:281), l’ideal que l’autor d’*ESA* esmenta i exalta ara i adés.

Per tal de poder sufragar la publicació d’*ESA*, l’autor i els seus amics van buscar ajudes arreu; Joaquim Biosca i Francesc Mas i Abril, “tan entusiasmats com jo mateix, es comprometeren a reunir, entre alguns dels meus biografiats i altres interessats en general, diners per a subvencionar l’edició d’un llibre, i em vaig posar a escriure noves siluetes, preparant-les per a tal fi”, explica Vidal (1934:446). I, més endavant (1934:447), confessa, amb subtil ironia, que “un remarcad confrare meu –permeteu-me que no digui el seu nom propi– es trobava, simultàniament, formant part del jurat de dos

⁶⁵ Jordi Ginebra (1994:20) opina que “potser allò que aglutinava més el grup [modernista de Reus] era el seu catalanisme, de signe progressista i republicà. Un catalanisme que no implicava l’acceptació de cap programa polític concret [...], sinó que més aviat cal considerar-lo com una emanació del mateix ideal literari, com una conseqüència natural del fet d’escriure literatura en català. La vinculació entre literatura catalana i catalanisme –polític, historicista o, més generalment, fet d’una barreja inconcreta d’elements– havia estat constant des dels inicis de la Renaixença”.

Jocs Florals de poblacions rurals de Catalunya, i, per ajudar-me a pagar l'edició de l'obra, va voler fer-me guanyar dos premis de cinquanta pessetes, que hauran estat les dues úniques compensacions que hauré tingut en concursos”.

La tipografia de Joaquim Horta fou l'encarregada de l'edició (1934:447-448): “Aquest mestre impressor em va donar tota confiança. [...] La cosa es presentava bé, perquè hi havia animació entre diversos companys”. I, abans que el llibre veiés la llum, ja hi havia qui en feia publicitat (1934:448-449): “Antoni Fuster i Valldeperes començava a fer propaganda per al meu pròxim llibre de siluetes en tots els periòdics de Reus, principalment en el diari *Foment*⁶⁶, on ell inseria un glossari, signant amb el pseudònim Lluc.” I qui n'annotava els possibles compradors (1934:449): “Josep Martorell i Òdena anava apuntant-me noms de reusencs coneguts nostres que esperaven adquirir aquella obra meva. [...] m'havien dit que la mare i la germana d'Hortensi Güell estaven assabentades que jo preparava l'edició d'*Els singulars anecdòtics* i que elles esperaven adquirir el meu llibre!”

La segona edició d'*ESA*⁶⁷, ampliada amb vint-i-quatre retrats més, veuria la llum el 1925; però, mentrestant, des del febrer de 1921 i fins al setembre de 1925, la majoria de les noves siluetes van sortir publicades a la *Revista del Centre de Lectura de Reus*⁶⁸. Quan Plàcid Vidal i Amèlia Güell es casen –el 30 de gener de 1921–, s'instal·len amb la mare d'ella, al xalet que la família Güell i Mercader tenia al Passeig de Mata; aleshores, Eduard Toda, cosí d'aquesta família, proposa a Plàcid Vidal que treballi al Centre de Lectura de Reus “com a auxiliar per a la catalogació de la biblioteca” (1972:16), i és

⁶⁶ Joan Navais Icart –licenciat en Història i doctorand en Història Contemporània per la UB– m'informa –i li ho agraeixo– que té localitzats tres articles de Lluc referits a Plàcid Vidal: el primer és del 8 d'abril de 1920 (dins la sèrie “Moments” i dedicat a Vidal en genèric); el segon, del 10 de juny de 1920, també dins la mateixa sèrie, és dedicat a *ESA*; i el tercer, del 15 de juliol de 1920, reproduïx el discurs de Fuster Valldeperes en un homenatge a Plàcid Vidal.

⁶⁷ *LAV* recull les memòries de Plàcid Vidal fins als primers mesos de 1921, poc després del seu casament; així doncs, les dades referents a la preparació d'una segona edició, ampliada, d'*ESA* cal consultar-les a *ECV*.

⁶⁸ Concretament, Plàcid Vidal inicia la nova sèrie d'*Els singulars anecdòtics* al núm. 32 (any II, 15-V-21) i l'acaba al núm. 136 (any VI, 15-IX-25) –on adverteix que el llibre és “pròxim a publicar-se”. La primera silueta és la de Felip Pólvora i l'última la d'Ignasi Iglesias; l'ordre en què apareixen els biografiats no és el mateix que trobem a *ESA* (1925), i hi falten Jaume Agudé Miró, Josep M. Prous i Vila i Cristòfor de Domènec –a més de l'article “El meu germà i la nostra família”, que ja havia publicat a *Homenatge a la memòria d'en Cosme Vidal (Josep Aladern)* (1921).

així com Pere Cavallé –president de l’entitat– li demana que s’ocupi de la correcció de proves de la *Revista del Centre*:

“Aquell servei, com a col·laborador, em despertà l’anhel d’escriure una nova sèrie de siluetes de singulars anecdòtics i publicar-les a la *Revista del Centre de Lectura*. Vaig començar amb la silueta de Pere Cavaller, [... però] objectà que no estaria bé publicar aquella silueta a la *Revista del Centre* mentre ell fos president de l’entitat⁶⁹. Em demanà que m’ocupés d’altres amics [...]. Vaig fer l’evocació del malaurat Felip Pólvora i fou la primera silueta de la col·lecció que s’anà publicant a la *Revista del Centre de Lectura*.”

Després, va relatant Vidal, seguiren les de Miquel Ventura i Balanyà, Pere Salom, Juli Vallmitjana, Pau Gargallo, Joan Malagarriga, Francesc Mas i Abril, Emili Guanyavents i Francesc Curet (1972:16-19). Uns mesos més tard, havent escrit el pròleg per a un recull d’articles d’Antoni Fuster Valldeperes –que s’havien de editar mitjançant una subscripció que no acabava mai de cobrir les despeses–, Plàcid Vidal decideix (1972:29) “publicar el meu pròleg a la *Revista del Centre de Lectura* [...], incloent aquella silueta en la col·lecció d’*Els singulars anecdòtics*.” També anomena (1972:30) els retrats de Joan Pérez-Jorba, “l’autor de *Mar i cel*”, Iscle Soler, Mercè Abella⁷⁰, Josep Subirana, Emili Pòlit i Felip Cortiella⁷¹. Més endavant (1972:51), amb motiu de tenir concertada una entrevista amb Ventura Gassol per tal d’intentar aconseguir una feina a Barcelona –on ell i Amèlia havien decidit traslladar-se a viure–, li demana les seves obres editades per escriure’n la silueta corresponent a la *Revista del Centre de Lectura*⁷².

La primavera de l’any 1924, Plàcid Vidal obté un treball remunerat i la família Vidal-Güell s’instal·la a Barcelona (1972:95); i es també per aquelles dates que “se’m presentava la manera de poder editar reunida la segona sèrie d’*Els singulars anecdòtics*. No solament editaria la segona sèrie, sinó que, junt amb ella, reeditaria la primera,

⁶⁹ En efecte, la silueta de Pere Cavallé és publicada el 15-VI-22 (any III, núm.58), quan aquest ja ha acabat el mandat com a president de l’entitat i l’ha succeït Josep Caixés i Gilabert (veg. Anguera, 1977:148).

⁷⁰ Actriu, l’única dona retratada a *ESA*.

⁷¹ “Jo havia de fer la silueta de Felip Cortiella, presentant-lo tal com l’havia vist i tractat, encara que ell es molestés! [...] era un home interessant i a Catalunya havia estat representatiu en una època”, argumenta Vidal (1972:91).

⁷² No hi ha cap retrat de Ventura Gassol a *ESA*.

formant un sol llibre totes les siluetes en conjunt. El mateix Joaquim Horta a vegades s'havia ofert a tornar a ajudar-me, imprimint-me una altra obra [...]; però aquell estímul no havia de decidir-me fins a trobar-me en condicions de fer la primera paga a compte a l'avançada i en una quantitat que no baixés de la meitat de les despeses. Aquells diners em pervindrien de la venda de la meva casa pairal” (1972:102). Mentrestant, “jo anava escrivint algunes siluetes que em mancaven per a la col·lecció. Posaria en *Els singulars anecdòtics* Josep Maria Prous i Vila [...]. Pensava dedicar el llibre a Eduard Toda, per tal de veure si aquell home es mostrava content de mi” (1972:109)⁷³.

Si és evident que la trajectòria de la redacció i la publicació de les dues edicions d'*ESA* és relatada amb tota mena de detalls, també interessa saber quines circumstàncies van portar Plàcid Vidal a escriure aquests retrats (1972:142):

“Tots els intel·lectuals d'*Els singulars anecdòtics* han estat amics meus [...]. Aquesta obra va ésser concebuda amb els fins determinats de retre un tribut a l'amistat amb la biografia i de conrear l'anècdota a la nostra terra; no pas l'anècdota vulgar i banal, com s'acostuma a entendre. Jo tinc en concepte més noble aquest gènere de literatura en el qual la majoria de gent cerca el fet equívoc o xiroi, que provoca la hilaritat. Una anècdota pot immortalitzar un home. I jo estimo l'home en preferència a l'obra. De les figures que consten en el meu llibre, les unes representen l'heroisme triomfant; altres, van tenir ocasions de glòria efímera; altres, van fracassar o les va sorprendre la mort prematurament; i fins hi ha antics legionaris retirats de la lluita a plena voluntat, renunciant als ideals. Considero mil vegades més dignes d'estima els lluitadors fracassats o morts que els falsos aspirants, traïdors de llurs il·lusions”⁷⁴.

Amb aquestes paraules, l'autor dóna també les seves argumentacions sobre el concepte d'anècdota –la qual cosa ens serveix per corroborar la intenció subjacent, per part de l'autor, de demostrar la categoria dels seus personatges– i, de retruc, li serveixen per justificar-se davant de la reacció d'aquells que ell considera que no han entès adequadament el llibre de siluetes –bé perquè l'han ignorat, o bé perquè li n'han fet un seguit de retrets.

⁷³ Bastants dies després que Vidal hagués tramès uns quants exemplars de la segona edició d'*ESA* a Eduard Toda, aquest, davant la insistència de l'escriptor (1972: 135-136), “donava compte-rebut dels exemplars de la meva obra dedicada, i em felicitava dient-me que resultava un llibre interessant.”

⁷⁴ La primera frase d'aquest fragment justifica també el fet que Vidal es negués a incloure altres noms entre aquests retrats, com ara Josep M. de Sagarra : “No em pertany a mi, perquè no l'he tractat mai” (1972:121).

Els records comencen en el moment en què Plàcid Vidal fa la coneixença del biografat, passen pel tracte que hi manté –de vegades intermitent–, i pels neguits i les il·lusions que comparteixen; a més, en els darrers paràgrafs de cada capítol, sol aportar una reflexió personal, un judici de valor, al voltant de la importància de l'amistat o del fet creatiu i del ressò que aquest té en els altres.

L'ús reiterat d'aquesta tècnica, que consisteix a servir-se, en literatura, de les vivències d'un mateix per fer-ne el tema recurrent, s'explica perquè hi ha autors que al·leguen tenir poca imaginació i que, també, volen ser sincers en els seus escrits –una *captatio benevolentiae* amb tots els ets i uts que els permet una sèrie de jocs retòrics amb què el lector, sempre acceptant el joc, es quedarà amb l'interrogant de saber fins on és sincer l'autor i si, en realitat, pretén ser sincer. Per això, esdevé oportuna aquí la constatació que fa Lejeune (1984:20), en termes literaris, de “la passió per la sinceritat que domina el final del segle XIX i s'estén fins als anys 1930”; només cal pensar en exemples d'escriptors coetanis de Plàcid Vidal: Joan Maragall recomanava als poetes la contemplació pacient del paisatge, de la qual deriven l'emoció i la sinceritat⁷⁵; Joan Puig i Ferrer⁷⁶, com l'autor alcoverenc, va desenvolupar la seva extensa obra –tant la teatral com la narrativa– a partir de la pròpia experiència⁷⁷; i Joan Salvat-Papasseit confessava: “Encara no he escrit mai sense mullar la ploma al cor, esbatanat. Sóc, com home de lletres, d'imaginació escassa, més aviat elemental; tot ho he vist o viscut”⁷⁸. Però, indistintament del que ens diguin els artistes, als quals interessa –desplegant cadascun la seva traça i les seves argücies– captar l'atenció del receptor, del públic, el

⁷⁵ A *Elogi de la poesia* escriu Maragall (1981:672-673): “la major eficàcia de les coses està en la puresa de la llur naturalesa respectiva. Pareu ment, doncs, en la puresa de la vostra emoció artística. Llavors, poetes, se us tornarà expressiva per si mateixa en paraules rítmiques; i aquí ha d'acudir la vostra sinceritat. La sinceritat del poeta ha de consistir, ans que tot, en saber esperar l'aparició d'aquestes paraules, i després en dir-les tal com elles li han esclatat”.

⁷⁶ Guansé (1966:21-22) escriu al respecte: “[Pere] Coromines trobava que els novel·listes d'aquesta i de les anteriors promocions estaven tots ells mancats d'imaginació. [...] s'aferraven a realitats molt concretes. [...] Puig i Ferrer, el més robust dels novel·listes catalans moderns [...], ens donava, amb *Camins de França*, que no era una novel·la, sinó una autobiografia, la seva obra mestra.”

⁷⁷ També Prudenci Bertrana a *Jo!* (1925). Alan Yates (1975:130) tracta a bastament el tema, sobre el qual opina que “el fet de recórrer a l'autobiografia és ja per ell mateix una acció reveladora. És un fenomen que es repeteix en molts altres casos, amb una uniformitat de causes i motius que en fa un dels trets centrals de l'experiència dels novel·listes modernistes durant (i després) l'hegemonia noucentista.”

⁷⁸ Fragment (1975:77) de *Notes biogràfiques*; el curador d'aquesta edició és Josep M. Sobré.

valor substancial del text literari no depèn –no hauria de dependre– del fet que els escriptors pretenguin ser sincers o no; tant se val, perquè el que compta és el resultat: l'obra artística. El grau de veracitat que pugui aportar Plàcid Vidal a *ESA* ha de quedar relegat, en importància, al que ens aporta l'obra *per se*, amb la retòrica i els recursos estilístics que l'autor hagi decidit emprar. R. Wellek i A. Warren ho expliciten amb encert quan adverteixen (1969:96):

“El criterio de «sinceridad» que a menudo se aduce es radicalmente falso si juzga a la literatura en función de la veracidad biográfica, de la correspondencia con la vivencia o sentimiento de un autor tal como vienen atestiguados por testimonios externos. No existe relación alguna entre la «sinceridad» y el valor artístico, cosa que prueban hasta la saciedad los volúmenes de poesías de amor, amor sentido hasta morir, compuestas por adolescentes y el lúgubre verbo religioso (por muy ferviente que sea) con que pueden llenarse bibliotecas enteras. [...] El poema existe; las lágrimas, derramadas o no, las emociones personales, se han desvanecido y no pueden reconstruirse, ni hay por qué”.

Quant al context del retratat, ens trobem habitualment amb un paisatge urbà –que pot ser tant un espai tancat: una casa, un estudi; com un d'obert: el carrer– i, en un segon terme, amb un paisatge rural –els personatges fan excursions pels afores de la població on es troben: Barcelona, Reus o Alcover–; només de tant en tant, Plàcid Vidal dóna detalls d'un espectacle teatral o musical, o d'una conferència, i, encara amb més parquedat, al·ludeix a esdeveniments socials que no siguin de caire cultural. Poca política⁷⁹, en definitiva –ja ho reconeix l'escriptor en diverses ocasions⁸⁰–, amb excepció feta de les referències a l'ideal que, tanmateix, realcen més el compromís

⁷⁹ Cal tenir en compte, a més, que quan es publica la segona edició d'*ESA* “ens trobàvem en un temps de rigorosa censura, Miquel Ventura i Balanyà, del foc de Madrid estant, em recomanava que es procurés que el conjunt de siluetes no pogués de cap manera ésser interpretat per obra de perillosa manifestació política, i vaig voler anar a presentar el llibre al censor” (1972:132).

⁸⁰ “És que no m'ha agradat immiscir-me en política...!” replica Plàcid Vidal (1972:325) en una ocasió en què Joan Estelrich li retreu que és “un home massa bon home” i que “això ha resultat el vostre perjudici, no immiscir-vos en política!”. Tanmateix, val la pena deixar constància –encara que es tracti d'un fet posterior als anys de publicació d'*ESA* i, doncs, al context que estudiem– que Plàcid Vidal signà, el 1937, un “Manifesto of catalan intellectuals” en el qual, en anglès, els sotasignats denunciaven els bombardejos de què han estat víctimes els habitants de Madrid per part de l'exèrcit rebel. Aquest manifest és reproduït per Alberto Reig Tapia (1986:300). I en l'entrevista feta per Cavallé, Sunyer i Girona a M. Eugènia Vidal (1981), aquesta explica que, el seu pare, “sense tenir una militància determinada ni estar mai afiliat a cap partit, tenia una ideologia d'esquerra i republicana. En *El Convencionalisme* parla amb molt d'entusiasme, malgrat que se sentia proletari i amic del poble. Tenia un amic, Cortiella, amb el que discrepava bastant, precisament per ser anarquista”.

intel·lectual i cultural –la vàlua artística– que no pas la posició ideològica en l'àmbit estrictament polític.

Arribats en aquest punt, es fa imprescindible citar la tesi de Magí Sunyer (1984:86), en la qual, tenint en compte l'extracció social dels integrants del Grup Modernista de Reus –d'origen humil la majoria–, afirma que “amb ells el proletariat s'incorpora a la renaixença”, i també que, en les seves obres, “els personatges són amics, coneguts, gent estimada, són els mateixos escriptors, i la ràbia que destil·len és fruit de la impotència, davant la injustícia i l'opressió”. Amb aquestes premisses, queda més que justificat, doncs, l'apel·latiu de marginats socials amb què Sunyer caracteritza els membres de la colla reusenca: uns homes que coneixen les dificultats del dia a dia i que, malgrat això, aspiren a triomfar en el món de les arts que tan veneren, tot debatent-se entre la realitat i el desig de canviar-la. Una actitud, aquesta, que Jordi Ginebra sintetitza (1994:76-77), seguint, com ell mateix indica, Magí Sunyer: “Tots ells, a més a més, van mostrar vel·leïtats ideològiques anarquistes en algun moment de la seva vida. Això no vol dir que la seva actitud no presentés contradiccions clares. [...] per la seva concepció de la superioritat de l'art i de l'artista se sentien allunyats de les capes socials en què volien incidir i a les quals, en definitiva, pertanyien. La seva trajectòria vital i literària es va desenvolupar marcada sempre per aquest conflicte”. I Vidal, com a part del grup, n'és un clar exponent: sempre patint per trobar una feina que li permetés dur a terme amb tranquil·litat –en els aspectes més pragmàtics: temps i diners– la seva vocació d'escriptor; per això, se sentia massa sovint al marge d'aquells que l'envoltaven.

4.- Sobre el procés discursiu

Per a Plàcid Vidal, explicar els altres és explicar-se ell mateix, més des de l'etopeia que no pas des de la prosopografia⁸¹ –encara que sí que fa la descripció física d'alguns

⁸¹ Henri Morier (1998: 991 i 480) explica clarament les dues parts que conformen, en literatura, el retrat (“portrait”): una, la prosopografia, és, “dans un portrait, partie de la description consacrée aux apparences physiques (visage, forme, proportions du corps) ainsi qu'au maintien et au comportement.” L'altra, “la description de l'être moral, qui complète le portrait, se nomme *éthopée*”. Així, l'etopeia, és definida com la “figure qui consiste à brosser le portrait moral d'un personnage historique ou imaginaire”. Des de l'*éthopée*, Morier remet a la *prosopographie*, ja definida, i a la *sermocination*: “Figure de l'art oratoire par laquelle l'auteur prête la parole soit à un personnage historique, mythologique ou romanesque, soit encore à une abstraction personnifiée”, tot advertint (1998: 480 i 1067) que parteix de Heinrich Lausberg.

amics, sobretot d'aquells que destaquen per algun tret, com ara la cabellera abundosa i rebel (Hortensi Güell⁸², Anton Isern⁸³, Jaume Pahissa Jo⁸⁴), la bona planta i l'aspecte agradable (Pau Gargallo⁸⁵, Didac Ruiz⁸⁶), la gepa (Xavier Dachs⁸⁷)... I crida l'atenció que, malgrat el títol del llibre, d'aquests personatges retratats, n'hi ha que són considerats poc anecdòtics pel mateix autor: Pere Cavallé, Pere Prat Gaballí –“per a mi era dels menys anecdòtics del nostre estol” (1925:57)– i, en canvi, es refereix a Alfons Maseras com al “nostre excel·lent anecdòtic” (1925:57).

En referència al mètode que utilitza Plàcid Vidal en aquestes biografies –retrats, o siluetes–, cal explicitar què li interessa més, si la matèria (els artistes retratats) o la forma (com els retrata). I, de fet, hi ha una voluntat d'equilibri entre ambdós aspectes: es preocupa per la matèria, però no descuida la forma. Sol aportar força dades sobre el retratat, les quals són, en general, positives, favorables, i ho fa amb una bona quantitat de detalls, més que descriptius, exemplificadors –anècdotes diverses: gestos, comentaris, tracte familiar o amical, reaccions, interès que desperten en l'entorn artístic... Ara bé, és aquest un mètode propi de l'autor, o en pren algun de referència? Si la resposta es decantés per la segona opció, caldria pensar que la referència més directa amb què compta són les *Siluetes* de Gras i Elias, per dues raons bàsiques: una, que Gras i Elias era de Reus –per tant, convilatà de Vidal– i va escriure els quatre llibrets de retrats entre 1909 i 1912 –i sabem que l'alcoverenc en tenia notícia–; i, dues, que, tenint en compte l'escassa tradició del gènere memorialístic –almenys a Catalunya, en el tombant dels segle XIX al XX, i de la qual l'escriptor es lamenta–, a pocs altres models podia recórrer Plàcid Vidal... Tanmateix, remeto a les p. 26-28 d'aquest TFM, en què queda força clara la relació entre Gras i Vidal.

Aquest és clar i contundent quan assevera (1966:214, §240): “Se elogia lo bello [...], se vitupera lo feo”; entenent “bello” com a “ético, estético”, i “feo” com a “no ético, no estético” (1966:214, nota 45).

⁸² “La formosa testa de cabellera reguinxolada” (1925:19).

⁸³ “La crescuda cabellera tota eixerbollada” (1925:22).

⁸⁴ “Ostentant-se amb la faisó de la cabellera crescuda i desgrenyada” (1925:116).

⁸⁵ “Vigorós és aquest individu en totes les seves manifestacions [...]. Guaiteu-lo en la seva figura i en el seu gest” (1925:192).

⁸⁶ “Molt simpàtic, tant per son aspecte com per son tracte” (1925:107).

⁸⁷ “Era geperut, i [...], el designat ostentava la seva figura estrafeta i de constitució delicada” (1925:100).

Si, com és la intenció primera de Vidal, amb el retrat ja fixa el record dels diferents personatges –artistes, incipients la majoria, més consolidats els restants, que va conèixer entre finals del XIX i començaments del XX–, és a partir del context en què els situa que configura els testimonis de caràcter col·lectiu. A *ESA*, aquests trets documentals estan més vinculats amb els aspectes socials –costums, relacions personals, actes diversos– que no pas amb els específicament històrics –tot i que n’esmenta de tant en tant, per exemple quan diu que el 1906 ja s’anava imposant la línia normativitzadora de *L’Avenç* (1925:248). I Plàcid Vidal se serveix de l’anècdota com a patró narratiu i verídic –refleix que passa al món i què fan els éssers a través del sedàs subjectiu de l’autor. És així com *ESA* esdevé, per damunt de tot, un document humà i alhora literari –més que no pas estrictament històric. Aleshores, ens podem preguntar on acaba la realitat i on comença la ficció –la invenció de l’autor. Tot i que Vidal recorda sovint que parla a través de la memòria, a la qual és fidel, no cal incidir ara en la teorització al voltant de fins a quin punt la memòria es distorsiona amb el pas del temps o segons la manera com ens ha afectat un fet determinat; que els personatges i les situacions que l’escriptor ens evoca siguin versemblants –tal i com pertoca– no significa que el document aportat sigui fidedigne al cent per cent –que no ho ha de ser.

Vist el tractament del material, enfoquem el procediment discursiu emprat en aquest llibre de retrats. A propòsit d’aquest tema, a *ECV*, Vidal reflexiona sobre les paraules d’encoratjament i de felicitació que rep per la seva sèrie d’*ESA* (1972:76): “Tot allò m’estimulava com a escriptor biògraf, sí, però m’entristia com a home, que era en mi més que l’escriptor. Per què tantes persones importants em retreien en bon sentit aquell llibre meu, tan pobre en procediments literaris? Literàriament, jo mateix el reconeixia pobre. Me’l retreien en bon sentit, aquell llibre meu, perquè no era una de tantes obres imaginades, sinó una exhumació de fets viscuts en la lluita intel·lectual i presentada sincerament a Catalunya com a tribut humà”. Segons es desprèn d’aquest fragment, l’autor, conscient de les mancances estilístiques que hi ha a *ESA*, les disculpa en favor de la vàlua testimonial del text: dóna més importància al contingut que a la forma. El que cal qüestionar-se és si aquest criteri ja el tenia a priori, en el moment de la redacció, o és després de llegir les crítiques al respecte que el desenvolupa.

Però no tots els comentaris sobre el llenguatge emprat a *ESA* són negatius; l’opinió de Josep Iglésies (1981) referent a l’estil dels tres llibres de memòries –per tant, també ens

serveix per a *ESA*— és que “en conjunt fan vora un miler de planes d’una prosa llisa, calmosa i fins de vegades una mica cançonera, amb petites sorpreses d’estil i un cert deixant vuitcentista”. Notem que Iglésies (1981) mesura les lloances a la tècnica expressiva i, en canvi, les aboca més generosament a l’efecte que aconseguen els retrats:

“Totes hi són definides amb senzillesa i realisme, amb manifestacions del seu comportament habitual, amb els seus fets i les seves paraules, de tal manera que se’n deriva una imatge clara. Tot allò que s’esdevé entorn de l’autor, aquest ho anota minuciosament. Quanta humanitat, quanta autenticitat, quanta vida! [...] expressada en un gest, en una anècdota, netament, sense enfarfecs literaris”.

Plàcid Vidal ofereix, en conjunt, un discurs polític i ben estructurat⁸⁸, que pretén ser atractiu —intenció que ja suggereix el títol, analitzat anteriorment. Hi alterna la tècnica descriptiva —en què predomina l’etopeia⁸⁹— amb la narrativa i es decanta per l’argumentació —que, quan li cal, recolza en algun fragment expositiu— amb la intenció de persuadir el lector, captar-ne l’interès i fer-li prendre partit per aquests singulars anecdòtics i, com és lògic, per ell mateix. És amb aquest objectiu, també, que, de tant en tant, embolcalla el text amb una dosi de confidencialitat, mitjançant el relat de determinades reaccions emocionals davant els esdeveniments i les actituds dels personatges. Així, el llenguatge, intencionadament connotatiu —no sempre amb el mateix encert i la mateixa traça—, cerca l’expressivitat a través de les paraules més adients —“concisió no vol dir brevetat, sinó precisió”, escriu Vidal (1925:113)— i dels recursos retòrics, entre els quals destaquen les exclamacions —“Pobre Xavier Dachs! [...] (desgraciada vida!)” (1925:104); “Oh bell capvespre de primavera!” (1925: 236)—, alguna sinestèsia —“paraula dolça” (1925:107)—, i les hipèrboles i les analogies —de vegades, grandiloqüents—, com ara:

“en el temple del vostre criteri sempre hi ha hagut l’altar consagrat a l’eterna bellesa” (1925:199)

⁸⁸ Com per exemple (1925:146): “En l’ideal (permeteu-me la comparació!) passa com en la materialitat del menjar i el beure, que tots tenim rareses en el bon gust. A mi no m’agrada el xampany, i, per més que en fes menyspreu, ell no deixaria d’ésser una beguda exquisida”.

⁸⁹ Ho podem comprovar a la silueta de Joan Malagarriga (1925:233): “[...] per l’estatura era un jove que ens sobrepujava a tots nosaltres, i era atrevit, més que decidit; però a primera ullada ja es notava que encara era un noi [...]. La seva dèria era raonar de literatura i formular opinió crítica [...]. Tenia una memòria excel·lent, que li recordava tot quant havia llegit [...]. Sols era que per la seva curta edat i per la seva impaciència en voler judicar, sovint confonia les matèries i les valors”.

“el banquet de la vida” (1925:23)

“ànima emportada al vol de les aspiracions en la lluita del viure” (1925:87)

“cavaller de la vida animat en el corser de les il·lusions” (1925:195)

“fent sempre via en línia recta com un raig de llum, que en el món de la confraternitat és el sol” (1925: 258)

L’adjectivació, encertada, li permet lluir-se en fragments com aquest (1925:51):

“Vam veure actuar moltes notables actrius estrangeres: la prehistòrica Sara Bernhardt, l’elegant Virgínia Reiter, la pomposa Madame Réjane, la sacra Eleonora Duse, la rara Sada Yacco, la fina Teresa Mariani, la benformada Blanca Iggius, la intel·lectual Georgette Leblanc-Maeterlink, la digna Agnès Cristina, la règia Susagna Desprès, la discreta Gemma Farina, l’exquisida Tina di Lorenzo, l’estudiosa Dora Baldanello i l’apassionada Mimí Aguglia”.

És evident, doncs, la riquesa de vocabulari de l’escriptor d’Alcover, el qual en alguna ocasió gosa emprar paraules que, si no són localismes, són fruit de la seva invenció, com ara els adjectius “eixerbollada” (1925:22) i “reguinxolada” (1925:19)⁹⁰. Així mateix, detectem pocs barbarismes en *ESA*: “demés” (1925:259), “sentada” (1925:144), “permanescut” (1925:184)...

Pel que fa a la morfosintaxi, Plàcid Vidal sol construir amb destresa i agilitat la frase; el problema sorgeix quan fa digressions en què no acaba d’arrodonir sintàcticament l’estructura de la seqüència iniciada i, aleshores, el text se’n ressent, perquè genera diverses subordinades que no resol amb total eficàcia: resulten enfarfegades, enrevessades, i, en algunes ocasions, són incorrectes morfològicament –per tant, no tenen el sentit semàntic complet. En definitiva, quan vol fer filigranes amb la hipotaxi, de vegades no se’n surt. Observem-ho a partir de la quarta línia d’aquest paràgraf (1925:144):

“Tot just l’havia rebut [el llibre] el nostre company Joan Malagarriga (que llavors era un gran adolescent ple d’aspiracions, inèdit autor de la col·lecció de poesies *Passions & Somnis*), quan se’m va aparèixer davant de la casa editorial «L’Avenç», el qual venia de comentar despectivament aquella obra que allí havien imprès, on va tenir una llarga sentada amb Josep Roca Cupull, el qual, amb el seu caràcter madur i reflexiu, havia volgut domenyar el jovencell, que desafiava l’altivesa de Vinyes i de tots els qui no l’atenguessin”.

⁹⁰ Aquests adjectius no consten ni al *DIEC*, ni al *DCVB* ni al *Diccionari Aguiló*.

Un altre defecte, vinculat amb l'anterior, és que Vidal utilitza amb massa freqüència el gerundi, cosa que col·labora a produir els errors sintàctics abans al·ludits, perquè no només n'abusa, sinó que de vegades en fa un ús incorrecte en donar-li un valor de posterioritat⁹¹. Com en aquests casos:

“[...] i aviat vaig donar per acabades les meves manifestacions, no trigant la colla a disposar-se a marxar, acomiadant-nos de la nostra amiga amb el compromís de procurar avençar les treballs de l'empresa de la biblioteca [...]” (1925:142)

“[...] sempre que he avaluat la seva transcendència, trobant a l'amic alleugerint-me dels moments fatídics amb la mateixa generositat que hem compartit els de goig” (1925:257)

També fa subordinacions amb un ús irregular dels pronoms, com en el llenguatge col·loquial:

“El poeta Miquel de Palol, gironí, que ens vam conèixer quan ell estava...” (1925:151)

“Juli Vallmitjana és un escriptor personal que el domina l'instint representatiu [...]” (1925:247)

“[...] traçant el retrat moral d'aquest company que el nostre igual Joaquim Biosca li va dibuixar la figura amb tota expressió de veritat” (1925: 259)

Plàcid Vidal es manifesta cada vegada més conscient dels errors sintàctics i d'estil que li recreen alguns crítics literaris, i que podem llegir a *ECV* (1972:142-143, 145, 148-149), per això diu (1972:143): “Jo sóc qui més reconeix, ara, les incorreccions gramaticals –i fins lingüístiques– d'aquell llibre, com seré, demà, el lector que notarà més els defectes de forma de la narració que ara estic escrivint [...]”. De fet, ja ho reconeixia mentre escrivia *ESA* (1925:184):

⁹¹ Com explica, a la conversa filològica 627 (24-I-1925), Pompeu Fabra (2010:641): “Una frase formada amb un gerundi *bo*, constituint una determinació circumstancial, pot anar davant o darrera del verb principal: *El trobaràs anant-hi a les nou* o *Anant-hi a les nou, el trobaràs*. Però una frase formada amb un gerundi *dolent*, enunciant un fet que segueix a l'expressat pel verb principal (no una circumstància d'aquest fet), va necessàriament darrera el verb principal: *Vàrem anar a casa seva, trobant-lo al llit*; però no *Troband-lo al llit, vàrem anar a casa seva*. Quan al final d'una proposició se'ns ocorre d'escriure una frase de gerundi, potser el millor mitjà de conèixer si és *bo* o *dolent* és de veure si podem anteposar-lo al verb principal: si això és possible, el gerundi és *bo*; si no és possible, el gerundi és *dolent*, i cal reemplaçar la frase de gerundi per una proposició coordinada amb la primera o donar qualsevol altre tomb al període”.

“I això ho he hagut de ressenyar pagant-ho del meu repòs i de la meva salut [...], i no havent mai conegut la facilitat de l'escriptor, perquè la meva ploma sempre ha obrat feixuga, frenada per moltes idees i mols sentiments que viuen en el meu ésser no trobant el degut medi d'expressió amb les lletres”.

Però, al mateix temps, és cada vegada més conscient de l'interès que poden tenir, en el terreny memorialístic, els seus llibres; motiu pel qual es defensa de segons quins retrets que considera inadequats (1972:197): “si Josep Farran i Mayoral [...] se m'hagués queixat d'haver-lo inclòs en una obra mancada de procediments literaris, més ben dit, lingüístics i gramaticals, fins a cert punt, jo no ho hauria estranyat; però acusar-me de falsificador de la història [...]”⁹², em va fer pensar que els meus assaigs biogràfics, a remolc del temps, anaven adquirint més influència que no sospitaven els crítics regatejadors i fins més que jo no pretenia”. I, més endavant, gosa reivindicar (1972:228) amb fermesa i encert la importància i la qualitat del que escriu: “Les obres de memòries, malgrat estiguin escrites amb incorrecció de forma, sempre interessen. Hi ha molts que vénen preocupant-se d'*Els singulars anecdòtics*. En canvi, tinc publicada una novel·la, *Infini*⁹³, que en sentit literari és de vàlua molt superior al meu llibre de biografies, i restarà per sempre més oblidada!”

Quant als criteris estrictament lingüístics, hem d'entendre com a favorable l'actitud de Plàcid Vidal envers la normativa fabriana del 1913, segons constata Jordi Ginebra (1994:56): “Plàcid Vidal, si bé havia estat un seguidor fidel de l'ortografia etimològica, va deixar de fer-se fort en posicions gramaticals només haver arribat a Barcelona. Molt al començament de la seva estada barcelonina va imprimir encara, amb el seu germà, algun treball amb l'ortografia «de les *hatxes*». Després va publicar els seus escrits adaptats a l'ortografia acadèmica que defensava llavors Aladern. I amb l'edició de la

⁹² Vidal explica a *ESA* la reacció de Farran i Mayoral en detectar errors de correcció en unes proves d'impremta; aquest -segons l'escriptor alcoverenc-, enfadat, hauria intentat agredir-lo amb un ganivet; però, a continuació, aclareix (1925:134-135): “Aital fet [1906] sols el retrec aquí per a justificar un punt de la manera d'ésser en l'època el biografiat”. Farran i Mayoral (1928:87), aprofitant un article que dedica a Josep Aladern, insinua la falsedat de l'anècdota i li etziba: “[...] no podíeu evitar que se us encomanés la violència depressiva de l'època, l'aspra pol·lèmica [sic], la blasfèmia i tot. (No tant però, amic Plàcid Vidal, que justifiuessin aquella graciosa fantasia vostra de representar algú en els *Singulars anecdòtics*, perseguint-vos ganivet en mà perquè li havíeu corregit malament unes proves)”.

⁹³ Publicada el 1917.

seva novel·la *Infinit* (1917) va adoptar ja del tot la codificació ortogràfica de l'Institut d'Estudis Catalans”⁹⁴.

I si és cert que Plàcid Vidal evolucionarà en la qüestió normativa, també ho és que es mantindrà fidel tota la seva vida a l'ideari après en els anys del grup modernista de Reus⁹⁵: aquesta colla reproduceix, a petita escala, la voluntat de transformació de la cultura, d'europèisme i de reforma nacionalista de la societat catalana, perquè, com explica Jordi Ginebra (1994:127), “la influència, d'una banda, de Valentí Almirall i, de l'altra, de Maragall, Rusiñol i el nucli de *L'Avenç* és determinant en el pensament, l'actuació i el catalanisme progressista dels amics de Josep Aladern. El seu pla d'acció cultural és ambiciós i inequívocament nacionalista [...] D'una banda, el nacionalisme els du a concebre que tots els seus projectes culturals han de ser pensats per ser fets en català. De l'altra, la llengua catalana és considerada un element clau de l'esperit modernitzador i progressista que els mou”. Amb aquests criteris –i altres d'índole més personal–, Vidal anirà sublimant cada vegada més el seu inabastable ideal –si se'm permet la redundància.

Val la pena, per tancar aquest apartat, dedicar un espai a valorar les referències a escriptors, músics⁹⁶, pintors i escultors, actors i actrius... que Plàcid Vidal introdueix al llarg dels textos –n'hi ha, però, poques citacions textuals⁹⁷, perquè més aviat recorre a l'estil indirecte per esmentar-los. Vidal, un bon i obstinat lector, ens informa sovint dels seus coneixements literaris –de la seva cultura⁹⁸, en conjunt–, de manera subtil,

⁹⁴ Al Centre d'Estudis Alcoverencs (CEA) he pogut consultar un exemplar de *Les promeses amigues* (1910) amb correccions –que volen adequar-se a aquestes normes– manuscrites del mateix autor –per a una possible reedició?–, i en el qual, a més, ha de rectificar la grafia del seu nom, que hi consta escrit de tres maneres errònies diferents (Plàcit, Placit i Pláicit).

⁹⁵ Josep Iglésies (1981) descriu encertadament aquesta actitud de l'escriptor: “S'havia fet esclau dels efectes de la seva joventut. Envellí de cos, però el seu esperit continuà essent el d'un infant inadaptat”.

⁹⁶ Acaba el retrat de Ramon Vinyes amb aquestes paraules (1925:145): “La Sonata a Kreutzer, de Beethoven, continua essent tan magnífica com abans d'escriure-hi Tolstoi una novel·la en contra”.

⁹⁷ Un dels casos és quan cita Verlaine (1925:45): “[...] tant en la glòria com en l'infortuni, cadascú per si pot apropiari-se aquelles significatives paraules que deia mestre Verlaine en son lilit de l'hospital [...]: «Poète je le resterai; ça ne rapporte pas, mais un pommier ne se corrige pas de produire des pommes! Rêveur, je le resterai, puisque je l'ai toujours été»”.

⁹⁸ Prou vasta i que rebatria, doncs, el criteri d'alguns estudiosos sobre la suposada incultura d'aquests modernistes “de províncies”.

intercalant-los en la biografia d'algun personatge –així, en el retrat que dedica a Alfons Maseras, ho fa mitjançant la reproducció d'un diàleg entre ambdós; Maseras pregunta a Vidal (1925:43): “–Heu llegit a Stecchetti? Ah! És encisador.” I Vidal, contestant-li, ho aprofita per oferir-nos una llista dels autors que coneix: ha llegit Stecchetti –en unes traduccions–, i Heine, Leopardi, Olindo Guerrini... A propòsit de Heine⁹⁹, més endavant Vidal diu (1925:140-141) que “sempre he recordat lo que va escriure Heine de Goethe”, tot referint-se a l'anècdota que explica sobre la resposta de la mare de Goethe, “abandonada a Francfort”, quan el fill la invita a la seva coronació a Weimar. En un altre lloc, l'escriptor alcoverenc reflexiona (1925:145) sobre les desavinences entre companys i n'aporta “grans exemples. No va valer que Miquel-Àngel Buonarroti fos detractor de Lleonard de Vinci, i tampoc que l'enemistat enfurismés Wagner contra el geni de Brahms. A la glòria hi caben tots els heroics, i l'ànima humana prescindeix d'anomalies”.

5.- Sobre la recepció d'ESA (des que va sortir publicat i fins a l'actualitat)

Plàcid Vidal, com han fet i fan molts altres autors, oferia les seves obres –normalment signades i, sovint, amb algun escrit adreçat al receptor del volum; pel que es desprèn dels exemplars de diversos títols de l'autor que he pogut consultar– a amics i companys i, per descomptat, a qui considerava que li'n podia fer difusió i bona premsa. Vet aquí una breu mostra de les dedicatòries que estampà en alguns exemplars d'ESA:

“Al meu estimat amic de molts anys, l'escriptor Josep Mª Puig Torrents. Plàcid Vidal” (s. d.).¹⁰⁰

“Al meu amic, l'autor de «Alas de Amor», Ferran Gay. Plàcid Vidal” (s. d.)¹⁰¹.

⁹⁹ Vidal el torna a citar en parlar de Kant (1925:184).

¹⁰⁰ Dedicatòria reproduïda del volum de l'edició de 1920 que hi ha a la Biblioteca del Centre de Lectura de Reus. Al “Resum” que clou el llibre de retrats (1920:148), Plàcid Vidal consigna aquells amics i coneguts que falten al llibre, entre els quals “Josep M. Puig Torrents, tan intel·ligent i confraternitzador nostre com Isidre Artús.”

¹⁰¹ La dedicatòria es troba en un exemplar de la primera edició d'ESA que pertany a la Biblioteca particular de Joaquim Santasusagna –cedida a l'Ajuntament de Reus i dipositada al Centre de Lectura de Reus.

“Al meu benvolgut amic el Dr. Salvador Vilasseca [sic], amb agraïment. Plàcid Vidal” (s. d.)¹⁰².

“A la distingida escriptora Regina Opisso de Llorens, per si li plau expressar el seu parer d’aquesta obra en les pàgines d’«El Diluvio». Plàcid Vidal” (s. d.)¹⁰³.

“A Joan Oller i Rabassa, amic meu de molts anys, que jo l’estimo amb gran afecte, i novel·lista que l’admiro sincerament, com ho comproven les expressions que li dedico en aquesta obra de records. Plàcid Vidal” (s. d.)¹⁰⁴.

A *LAV* i a *ECV*, Vidal aporta ara i adés comentaris, cartes i altres tipus de documentació al voltant de la recepció de què fou objecte *ESA* –tant en la primera edició com en la segona. És evident –i comprensible– que l’escriptori necessitava saber què opinaven de la seva obra biogràfica els qui hi sortien retratats i els qui, d’una manera o altra, es movien en el món de les lletres. Malgrat que li dolien les crítiques adverses, les preferia a la indiferència i al silenci¹⁰⁵.

Les diferents actituds i respostes envers *ESA* es poden il·lustrar amb les dades i els exemples –entre molts i molts d’altres– que reproduïxo:

“Joan Plana, l’antic habitant de Valls aficionat a fer versos, [...] quan va saber que allò era una col·lecció de biografies [...], va profetitzar-me:

– Malament, noi! Això només importarà a aquells de qui t’ocupes. Als altres lectors no els interessarà pas.

– Us equivoqueu, Plana –vaig respondre–. Abans que el públic amant de la història no volgués reconèixer la importància d’aquests documents personals, primerament l’obra deixaria d’interessar als meus biografiats.” (1934: 452).

¹⁰² Aquest volum de l’edició de 1920 és de la Biblioteca particular de Salvador Vilaseca, donada al Museu d’Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus.

¹⁰³ L’exemplar (edició del 1925) que conté aquesta dedicatòria és propietat de Jaume Massó Carballido (arqueòleg, corresponent de l’Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona), a qui agraeixo que me’n facilités la consulta. Regina Opisso, escriptora, col·laborà en diverses publicacions periòdiques.

¹⁰⁴ Aquest exemplar d’*ESA* (edició de 1925) és propietat del catedràtic de Filologia catalana Dr. Josep Murgades Barceló, a qui agraeixo que em facilités de reproduir-ne la dedicatòria. Joan Oller i Rabassa ja era un dels retratats a la primera edició.

¹⁰⁵ Com bé ho testimonia el comentari que adreça a Cristòfor de Domènec quan aquest s’excusa de no haver-li’n dit res (1972:137): “Si ara heu revisat millor el text d’*Els singulars anecdòtics* i n’heu quedat decebut, declareu-m’ho! [...] No adopteu el sistema de la gent que si no se l’enlluerna o no ens necessita particularment ens condemna a la indiferència! Carles Soldevila i Tomàs Garcés, entre altres, ni han contestat a la tramesa del meu llibre!”

Amb aquestes paraules, Plàcid Vidal demostra que és conscient que els qui més poden influir en la bona o mala premsa del llibre són, sens dubte, els mateixos personatges que hi ha retratats. En aquest sentit, les cartes rebudes dels biografiats a la primera edició són afectuoses i plenes de lloances¹⁰⁶: a les d'Artís i de Crehuet¹⁰⁷ segueixen les d'Alfons Maseras, Joan Oller i Rabassa, Pere Prat i Gaballí, Josep Maria de Sucre i Xavier de Viura –si bé aquest rectifica a Plàcid Vidal una valoració que fa a *ESA* sobre una obra teatral seva. En canvi, la reacció dels biografiats a la segona edició no fou, en conjunt, tan entusiasta.

Més endavant, l'escriptor es mostra satisfet perquè el seu llibre ha estat objecte d'anàlisi per part d'un reconegut catalanòfil i crític literari francès: “Joaquim Biosca [...], animat, ens mostrà *La Revue de l'Époque*, de París, que Alfons Maseras li havia fet a mans per tal que me la donés a mi. En aquella publicació Albert Schneeberger comentava així *Els singulars anecdòtics*:

«Voici un livre qui met à jour tout le côté pittoresque de la période ardente dont nous avons parlé si souvent, celle du renouveau catalan, celle de la renaissance littéraire, sociale et aussi politique. Placid Vidal, qui a fréquenté les milieux artistiques de l'époque, nous donne toute une série de portraits d'une frappe très personnelle où l'émotion et une ironie délicate se mêlent pour le plaisir des connaisseurs et des lettrés. C'est un volume qui se lit avec un intérêt croissant et qui, sous sa forme d'essais, nous révèle un psychologue du plus fin esprit»(1934:470)¹⁰⁸.

Cal remarcar també la iniciativa de Joaquim Biosca i de Francesc Mas i Abril –els mateixos que van recaptar diners per a l'edició d'*ESA*– d'organitzar un sopar, “dins del mes de juliol, al restaurant Moritz”, per celebrar la publicació del llibre. A més, en

¹⁰⁶ Cosa que contradiu el comentari que fa Tasis (1965:31-34) sobre la reacció dels retratats i que reproduceix a la p. 54 d'aquest estudi.

¹⁰⁷ Atesa l'extensió de les cartes, només en reproduceixo dos fragments molt breus i remeto a la seva lectura directa a *LAV* (1934:453-459):

«Plàcid: he rebut el vostre llibre [... on] hi ha l'ànima vostra, confosa amb la de la colla d'amics que aneu recordant. Tot ell en batega. [...] Avelí Artís.» (1934:453-454).

«[...] Llibre de records, llibre de memòries, breviari preuat, per mi i pels que ens hi anem trobant, serà el vostre volum... Manera de reviuere i refer-nos passat [...]. Vostre, Pompeu Crehuet.» (1934:455).

¹⁰⁸ He considerat interessant la reproducció sencera del text de Schneeberger que Plàcid Vidal transcriu a *LAV* (per ara no he pogut localitzar l'exemplar original de l'esmentada revista).

assabentar-se'n els amics de Reus, “pensaren celebrar, també, al meu poble, una festa consemblant, i van resoldre el projecte determinant reunir-nos, un diumenge, a l'ermita de la Mare de Déu del remei, d'Alcover, i dinar congregats allí a la casa dels ermitans. Els reusencs organitzadors de la festa alcoverenca foren, principalment, Josep Martorell i Òdena i Antoni Fuster i Valldeperes”, explica Plàcid Vidal (1934:473), que també aporta una relació ben exhaustiva dels assistents a cadascun dels homenatges (1934:474-478) –que, sens dubte, l'afalagaren.

L'eufòria de l'èxit va cedint pas a la calma, i els comentaris que van arribant són més reflexius –però no per això necessàriament menys favorables–; cal tenir en compte, tanmateix, que la majoria són posteriors a la segona edició d'*ESA*, com és el cas dels mots que Plàcid Vidal rep del jove lleidatà Ramon Xuriguera: aquest es lamenta (1972:189) que “en un poble com el nostre, poc aimant de fer memòries”, quan algú es mor es perden “aquelles característiques de sucositat, d'espontaneïtat, d'enginy i de detall, que ajuden a explicar i a definir la psicologia i àdhuc l'actuació d'un home que ens interessi. I això no és altra cosa que l'anècdota [...]. Trobo, doncs, admirable la idea de continuar la vostra obra. Catalunya us en sentirà grat. Després de tot, l'anècdota, per si, o com a complement de la biografia, és una de les poques coses sòlides de totes les literatures. Els estils estan subjectes a modes i els gèneres a corrents. L'anècdota s'aguanta i ho ultrapassa tot perquè recolza en ella mateixa”.

També són força interessants les observacions i els advertiments que li fa Narcís Oller després d'una valoració positiva del llibre (1972:205):

“[...] he gaudit rellegant aquell llibre de siluetes estimuladores entre les quals hi ha un fill meu literat. [... Però] vostè, fins ara, solament ha donat a conèixer senzilles siluetes que es limiten a dibuixar els personatges en l'aspecte favorable! Veurà quan presenti les figures amb tot el seu format, i sobretot quan vostè opini a propòsit d'elles, emetent el pro i el contra en el sentit de les coses, com s'ha d'obrar en les significades memòries personals...! A més a més, el fet que aquestes siluetes ens hagin agradat als bons amics de vostè i ens hagi interessat felicitar-lo no obliga a assegurar que vostè es trobi fora de perill de rebre censurens i de sofrir violentes contrarietats en ocasió de publicar escrits biogràfics que potser fins seran molt millors que els ara donats a conèixer!”

En un altre moment, Plàcid Vidal no dissimula l'enuig que li causa l'actitud de Dídac Ruiz, a qui retreu (1972:285-286) “que jo li havia tramès, a Itàlia, el meu llibre *Els*

singulars anecdòtics, contenint la seva silueta, i que el tal biografiat no m'havia contestat ni ara me'n deia res”.

Però a banda de la difusió, lògica, que en pogué haver fet el mateix autor, i dels abundants testimonis d'altri –favorables o contraris– que reproduïx a *LAV* i a *ECV*, val la pena resseguir els comentaris i les valoracions que s'han fet d'*ESA* en el decurs dels anys i fins a l'actualitat. Amb els aplaudiments d'un sector i el rebuig d'un altre, és evident que el llibre no passà desapercbut –més aviat sembla que, qui més qui menys, hi va voler dir la seva, no només en el moment de la publicació, sinó que se'n va continuar parlant després, amb més o menys consideració envers la qualitat de l'obra.

És oportú començar la relació d'opinions amb l'entrevista que Mercè Rodoreda fa a Plàcid Vidal per a la revista *Clarisme*, el 1934, arran de la publicació de *LAV*, del qual subratlla la importància documental. Mercè Rodoreda és jove i té ganes de conèixer i aprendre, i segurament per això demostra una actitud receptiva, sense prejudicis –en contra del que fa un bon sector de coetanis de Vidal. En el decurs de l'entrevista, Rodoreda aporta dades sobre *ESA* i fa un retrat força complet de Plàcid Vidal –per la qual cosa esdevé una bona font de consulta. Teresa Muñoz Lloret¹⁰⁹ (1992-1993:498) en destaca que “els personatges han estat triats a partir, lògicament, d'algun tema o notícia d'actualitat, però la tria resulta significativa d'una actitud individualista tendent a no vincular-se a fons amb cap grup o estètica literària que Rodoreda mantindrà al llarg de la seva vida d'escriptora”, i, a continuació, fa quatre pinzellades sobre els entrevistats. Quan toca el torn a Plàcid Vidal, Teresa Muñoz escriu (1992-1993:499): “[...] controvertit autor dels *Singulars anecdòtics* [sic], acaba de publicar el també controvertit volum de memòries *L'assaig de la vida* que dóna una gran quantitat d'informació d'uns anys determinats del món cultural català.” Aquesta característica informativa serà subratllada en una altra ocasió, quan Muñoz analitza (1992-1993:500) l'actitud de l'entrevistadora, considerant-ne els interessos literaris, i, a propòsit de l'entrevista a Vidal, destaca que les memòries que acaba de publicar desperten l'interès de Mercè Rodoreda “pel que fa a la quantitat d'informació que aporta sobre un món, el de la literatura catalana, al qual vol entrar de ple”. Posteriorment, Neus Real Mercadal (2005:170) amplia les dades sobre les col·laboracions –de vegades amb pseudònims– de

¹⁰⁹ Teresa Muñoz Lloret va aplegar, al número 5 de la revista *Llengua & Literatura*, les tretze entrevistes que Mercè Rodoreda havia realitzat, entre 1933 i 1934, per a la revista *Clarisme*,

Rodoreda a *Clarisme*: “el 26 de maig, la redactora parlava amb Plàcid Vidal, i el resum de *L’assaig de la vida*, un llibre avaluat per Just d’Esvern [era publicat] tres setmanes després (el 16 de juny).”¹¹⁰

Rodoreda titula l’entrevista, que surt publicada al número 32 (26-V-1934), “Parlant amb Plàcid Vidal”, i la comença dient que va a casa de l’escriptor acompanyada de Santsalvador¹¹¹. Les lloances que dedica tot seguit a Plàcid Vidal i a la seva obra són altament positives (1992-1993:558): “Una bona persona en tota l’extensió de la paraula”, “Plàcid Vidal i *L’assaig de la vida*, conjuntament, formen un tema molt interessant a tractar”, “*L’assaig de la vida* és, per al jovent d’avui que s’interessa per la gent de ploma a la mà, un document vivíssim i interessant en alt grau”... i la conversa que s’enceta gira al voltant d’aquest llibre recentment publicat, fins que Rodoreda explica als lectors (1992-1993:559) que, “després d’uns quants llibres de poesia, i d’unes quantes obres, Plàcid Vidal va emprendre’s la tasca d’escriure *Els singulars anecdòtics* a la publicació dels quals el va empènyer Biosca, gran i íntim amic seu. Els havia començats a publicar l’any 11 a la revista *Panteisme*; en forma de llibre feren la seva aparició l’any 20 i aconseguien un èxit esclatant. Fou homenatjat l’autor i afalagat. Però els rondinaires rondinaren. Que si *Els singulars anecdòtics* havien estat escrits amb intent d’exalçar uns quants amics, i que si això els llevava mèrit... Tot i això, l’edició fou exhaurida”.¹¹² Plàcid Vidal explica a Rodoreda que “Manuel de Montoliu [...]”¹¹³ em va estimular a continuar la literatura biogràfica. Vaig continuar, doncs, i l’any vint-i-cinc va aparèixer la segona edició i segona sèrie de *Singulars anecdòtics*. Fou un fracàs absolut. Àdhuc Biosca no els rebé amb aquell entusiasme i

¹¹⁰ Segons Neus Real Mercadal (2005:138), “[De *Clarisme*] es pot atribuir a Mercè Rodoreda un volum considerable de material: les ressenyes de Just d’Esvern, que presenten connexions diàfanes de contingut amb col·laboracions signades per l’autora i uns girs estilístics inconfusibles [...]”. I és amb el pseudònim Just d’Esvern, com continua explicant Neus Real (2005:169), que Mercè Rodoreda signa les quinze recensions publicades entre l’1 d’octubre de 1933 i el 16 de juny de 1934 al setmanari [*Clarisme*].”

¹¹¹ Dibuxant que il·lustrà l’entrevista amb un retrat de Plàcid Vidal.

¹¹² Cal destacar, per una banda, la bona recepció del llibre –aquesta dada que aporta Mercè Rodoreda té força credibilitat, si tenim en compte la seva actitud oberta i imparcial– i, per l’altra, corroborar, una vegada més, que no tothom rebé aquest títol amb els braços oberts.

¹¹³ Malgrat haver consultat els set volums del *Breviari crític* (1926-1933 i 1979-1988) i F. Torres Brull (1951), no he pogut localitzar per ara cap article de Manuel de Montoliu que tingui relació amb aquesta dada que aporta Plàcid Vidal; potser podem pensar, doncs, que Montoliu va referir-s’hi en una conversa personal amb l’escriptor.

aquell delit dels primers. Però la decepció em fou un estímul i [...] vaig continuar la tasca i començà a néixer *L'assaig de la vida*.”

També Rafael Tasis, en el volumet *Història d'una penya literària* (1965:31-34), dedica unes quantes pàgines a Plàcid Vidal, en les quals el deixa més malament que no pas bé, pel seu posat taciturn i planyívol, i en destaca –sense gaire convicció– “els estudis biogràfics d'amics i coneguts que, amb *L'Assaig de la vida*, constitueixen la seva producció més duradora. *Els singulars anecdòtics*, com així es diuen, contenen retrats més o menys fidels dels seus amics i companys en literatura. Són uns retrats que, en general, molestaven els retratats.” No obstant això, reconeix que, “com a memorialista de la seva època, el seu testimoni és interessant, però ha de prendre's sempre a benefici d'inventari.”

En un article a *La Vanguardia Española*, signat per Miguel Saperas (1967) i titulat *En servicio de amistad. La peña del Oasis*, el seu autor evoca el grup de tertúlia format a principis de la Guerra Civil, i n'anomena els diversos membres, entre els quals Plàcid Vidal; Saperas en destaca alguns trets que no afavoreixen precisament la bona predisposició envers aquest escriptor:

“la acusada timidez agresiva de Plácido Vidal [...]. El autor de *Els singulars anecdòtics*, con su peculiar pausada voz nasal y mirada opaca, evocaba el ambiente artístico y literario de su Alcover y Selva del Camp, con los Aladern, Gassol, Puig Ferrater, el malogrado suicida joven pintor Hortensio Güell.”

Josep Pla fa un breu esment d'ESA a *Homenots. Primera sèrie* (1969:260), després d'haver blasmat amb evident duresa el conjunt de la producció literària de Plàcid Vidal:

“Hi ha un memorialista del temps, que fou amic del pintor [Nonell] i freqüentà els seus tallers, que parla d'aquest fet. Es tracta de Plàcid Vidal. Jo recordo haver vist aquest home en la meua joventut [...]. Escrivia una poesia espantosa i una prosa lacrimògena gemegant i evaporada, d'una tristesa d'enterrament de tercera. En un llibre elaborat per ell, titulat els *Singulars anecdòtics* [sic], hi ha un retrat de Nonell. [...].”

L'escriptor de Benissanet Artur Bladé i Desumvila, havent acabat de llegir *ECV*, recull a *Fulls de dietari* (1972:6-7)¹¹⁴ una mostra de les opinions –favorables o adverses, però

¹¹⁴ Aplegats, amb alguns canvis de redacció, a les *OC*. Per exemple, el primer fragment citat, comença així al volum 12 (2012:46): “Plàcid Vidal sempre em va caure bé, impressionat, de segur, per la lectura

que Plàcid Vidal reproduïx gairebé fil per randa i a les quals ja ens hem referit més amunt– de diversos escriptors i periodistes en relació a *ESA*; però abans, Bladé n’escrivi les seves impressions –ben positives–:

“A mi [Plàcid Vidal] em va ser simpàtic tan aviat com vaig llegir, en uns exemplars de la “Revista del Centre de Lectura”, llargs fragments d’*Els singulars anecdòtics*. Jo devia tenir catorze o quinze anys. Era el primer cop que llegia, en català, històries de gent de la meva terra. Això influí en la meva incipient “lletraferidura”. [...] He passat un bon parell d’hores llegint *El convencionalisme de la vida*. Realment, l’autor era un cas. Quin ull per al petit detall! [...] Encerta sovint a donar, per banda, una idea del que fou el món (el petit món també) de la literatura catalana dels anys vint. [...] En tot cas, és ara que jo tinc més ganes de llegir *Els singulars anecdòtics*; per tractar de comprendre, si més no, les raons que em van fer simpatitzar tan aviat, i a distància, amb el seu autor [...].”

I continua Bladé, tot fent una síntesi dels comentaris llegits:

“Val la pena de remarcar que és molt probable que el millor elogi de l’autor d’*Els singulars anecdòtics* l’hagués fet –justament, o paradoxalment– Cristòfor de Domènec a *Justícia Social* (bé que signés el treball sota un pseudònim que no enganyava ningú)¹¹⁵. [...] tot afirmant que aquella obra «omplia un buit en la literatura catalana». [...] Pel fet d’èsser un llibre de memòries escrit amb el cor a la mà, és a dir, un[a] “rara avis” en el camp de les nostres lletres [...]. D’*Els singulars anecdòtics* també en van parlar bé Octavi Saltor, el qual anomena l’autor «atzarós fill del Camp de Tarragona»¹¹⁶, i Manuel de Montoliu¹¹⁷, un dels monstres sagrats de la crítica literària catalana dels anys vint. [...] li dolia molt

d’uns fragments d’una obra seva, *Els singulars anecdòtics*, publicats a la *Revista del Centre de Lectura de Reus* [...].”

¹¹⁵ Aquest article de Cristòfor de Domènec –que fa referència a la segona edició d’*ESA*– es pot llegir a *ECV* (1972:138-139), i, tal i com indica Plàcid Vidal, fou publicat, amb el pseudònim –no consignat a Manent-Poca (2013)– Praxis, el 7-XI-1925. Abans, Vidal reproduïx (1972:24-26) una carta que li envia aquest intel·lectual amb motiu de la primera col·lecció de retrats. La carta ja havia estat publicada a *ESA* (1925:294-295), dins la silueta –breu– que Vidal fa de Cristòfor de Domènec i que tanca la col·lecció.

¹¹⁶ I opina que “l’esperit de l’autor, i la qualitat palpitant i noble de document humà que les semblances tenen, són les dues valors essencials i suficients de l’interessantíssim i singular anecdotari” (1972:141).

¹¹⁷ Sobre la recensió de Manuel de Montoliu (30-XII-1925) a *La Veu de Catalunya*, escriu Vidal (1972:145) que “evocava amb serenitat l’època i les persones historiades per mi. Considerava honorable el meu acte [...] i desitjava que l’èxit d’aquella publicació em fos estímul per a donar a conèixer altres produccions meves d’aquell gènere. També es distingia prevenint: «Sols li pregaria que l’encisadora ingenuïtat del seu esperit no es trasplantés al seu llenguatge i al seu estil, com ara passa; perquè en aquest camp, ingenuïtat vol dir incorrecció de llenguatge i manca d’estil”.

que alguns (Domènec Guansé, Pere Mialet) li retreguessin que no escrivia prou correctament, sobretot perquè abusava dels gerundis¹¹⁸. Rovira i Virgili [...] deia que les obres en prosa de Plàcid Vidal li semblaven «una mica menys de mitjanes»¹¹⁹. [...] Diguem que va comptar amb un reanimador de primera: Josep M. Junoy [... el qual] tot fent l'elogi de les biografies anecdòtiques, deia, referint-se a *Els singulars anecdòtics* que «tot ell fa un noble soroll d'encaixades de mans»¹²⁰.

Uns quants anys després, a les seves memòries, Tomàs Roig i Llop anomena en diverses ocasions Plàcid Vidal, sovint a propòsit de freqüentar les mateixes penyes literàries; en una d'elles el presenta com a “autor d'un bon llibre intítulat *Els singulars anecdòtics*” (1978:144).

Amb tots aquests punts de vista –i d'altres que ens deixem–, notem que la divergència a l'entorn de Plàcid Vidal i de la seva vàlua com a escriptor és evident, com també ho és que, els qui en menystenen l'obra, tal vegada ho fan condicionats –o si més no ho insinuen amb els comentaris que aporten– per les maneres de fer i de ser de l'escriptor, com si la seva personalitat tingués més força que la seva producció, o com si aquesta es ressentís, inevitablement, del caràcter sorrut i introvertit del seu autor –un caràcter que de ben segur feia d'escut d'una personalitat sensible i, per això, fràgil a les opinions dels altres. També, sembla que els amoïni el que en pugui dir Vidal –sobretot a la segona sèrie, quan alguns dels biografiats ja han deixat enrere les actituds que Vidal s'entesta, amb convicció, a perpetuar per escrit. Els qui en fan una glossa positiva tendeixen a destacar, en conjunt, l'interès dels llibres memorialístics de Vidal pel testimoni que aporten d'un període literari i, d'ESA en concret, per la peculiaritat dels retrats.

Tal vegada, aquesta mena de recel –bastant estès– a reconèixer-ne els mèrits, és degut al fet que Plàcid Vidal havia format part de la “fauna modernista” que esmenten Tasis i Marfany; els modernistes esdevingueren clars i actius exponents d'una tendència que incomodava la cultura establerta i convencional, si més no, la que va imperar des del

¹¹⁸ Les crítiques de Mialet i de Guansé es troben a les p. 142-143 (1972). Guansé, tot i reconèixer que “hi ha alguna pàgina ben interessant en el llibre de Plàcid Vidal”, en retreu la “poca ponderació en la tria de les anècdotes i dels homes. Tanmateix, el pitjor és la prosa emprada, gens exemplar, sobretot per ésser teixida a base de gerundis”.

¹¹⁹ *ECV* (1972:148-149).

¹²⁰ També escriu Junoy (1972:160-161): “L'interessant llibre d'en Plàcid Vidal [...] entra de ple en el gènere biogràfic i anecdòtic la necessitat del qual acabem de proclamar.”

noucentisme fins a la Guerra Civil i que, amb el franquisme –i tots els entrebancs que aquesta dictadura comportà– encara acusà més el conservadorisme i la intransigència davant qualsevol actitud divergent i innovadora –ni que fos anterior cronològicament. I l'escriptor d'Alcover es mantingué sempre fidel als principis més arrelats del Modernisme, cosa que no van fer altres dels seus antics companys d'ideal¹²¹.

Hi ha un altre punt en la controvèrsia al voltant d'*ESA*: una bona part de crítics i articulistes del moment –que solien ser també escriptors– opinaven que Plàcid Vidal no escrivia bé o, directament, que no sabia escriure. Vidal reconeix en diverses ocasions que això pot tenir una bona dosi de veritat, però ell justifica la seva perseverança literària dient que necessita escriure i que, a més, escriu per mantenir el record; és a dir, el preocupa, l'interessa, molt més el contingut que no la forma.

També, pel que explica a *LAV* i *ECV*, l'acceptació d'*ESA* –i, sobretot, de la segona edició– era proporcional al grau de coneixença que demostrava d'un o altre retratat que pogués ser amic del lector en qüestió. N'és un exemple la reacció de Joan Estelrich, que, tot i mostrar-se predisposat d'antuvi envers el llibre, només s'entusiasma quan hi troba biografat Cristòfor de Domènec (1972:133).

Hem de tenir present que, a mesura que s'acaba el segle XX i encetem el XXI, l'interès pel gènere memorialístic va en augment, i això reverteix en una lenta però perceptible revaloració dels llibres de memòries i de records de Plàcid Vidal: hi ha constància que són consultats –i, doncs, referenciats– pels estudiosos de la literatura catalana que es produeix en les primeres dècades del segle XX. El reconeixement que Plàcid Vidal esperava en vida li arriba a poc a poc, amb un considerable retard i, això sí, centrat en els seus tres llibres de records autobiogràfics¹²², com es desprèn d'aquesta mostra que segueix dels escriptors i dels especialistes en literatura que constaten la coneixença d'*ESA* –i sovint també de *LAV* i d'*ECV*– i en subratllen la importància documental¹²³.

¹²¹ Aquestes paraules de J. Farran i Mayoral (1928:85) en són un bon testimoni: “He de dir-ho amb franquesa: no em plau de recordar aquella època de transició espiritual – la dels *Singulars anecdòtics* [...]”.

¹²² Jordi Ginebra i Serrabou és un dels estudiosos que constata (1994:25) el valor documental d'aquestes tres obres: “les seves cròniques són una rica font d'informació dels projectes de la colla [del Grup Modernista de Reus], i per aquest motiu ens seran de força utilitat.

¹²³ He optat per l'ordre cronològic. La relació no és, en absolut, exhaustiva.

Quan feia cent anys del naixement de l'escriptor alcoverenc, Josep Iglésies (1981) va publicar un article a l'*Avui*, “per tributar-li un petit record” ja que “per Sant Jordi d’enguany s’ha escapat el centenari de la naixença de Plàcid Vidal”¹²⁴. El text se centrava, sobretot, a fer una semblança altament favorable de l’autor –com a persona i com a literat– i a elogiar els seus tres llibres de memòries, que “contenen el relat de la vida comprimida i emocionada de l’autor i fan esment d’un nombre extraordinari d’intel·lectuals i artistes catalans de la darrera desena del segle passat i la primera trentena de la present centúria. [...] la xifra de set-centes indicacions onomàstiques que trobem a l’índex dels volums, per si sola impressiona”. Però allò que impacta més de l’article és que Iglésies (1981) rectifica la seva actitud envers l’obra biogràfica de Vidal: “Quan van aparèixer aquests llibres ens queixàvem que s’hagués donat audiència a presumptes autors poc transcendents. Ara veiem clar com ells contribuïen a ambientar i sostenir el nostre moviment literari. [...] ens han fet un efecte diferent de la seva primera lectura, realitzada quan érem jovenets. Creiem que aquesta mena de llibres s’han de llegir o rellegir de vell per a poder-ne treure tot el suc”. D’alguna manera, Josep Iglésies dóna la clau per interpretar les reaccions dels lectors d’*ESA*: reàcia la de molts dels contemporanis, més receptiva la dels lectors –no necessàriament vells– allunyats de l’època¹²⁵; tanmateix aquesta és una dicotomia plena de matisos.

Joan-Lluís Marfany (1981:30) escriu, sobre Aladern i la seva colla, en una nota a peu de pàgina: “La millor font d’informació sobre tota aquesta fauna (composta de subliterats, fonamentalment, però també per algunes importants personalitats com Puig i Ferrer, Alfons Maseres, etc.) és *L’assaig de la vida*, de Plàcid Vidal (Barcelona 1934) i també les dues sèries d’*Els singulars anecdòtics*, del mateix autor (Barcelona 1920 i 1925).”

Observem també una actitud a favor de Plàcid Vidal i *ESA* en l’article que Leandre Amigó va escriure a l'*Avui* en esdevenir-se, el 1988, el 50è aniversari de la mort de l’escriptor:

“Totes les obres literàries de Plàcid Vidal –poeta i narrador modernista– són estimables dins l’època en què les va escriure. Però els llibres en els quals ens

¹²⁴ Joan Cavallé (1997) anota que, el 1981, el Centre d’Estudis Alcoverencs va editar un butlletí monogràfic sobre Plàcid Vidal i va impulsar l’acte per dedicar-li un carrer.

¹²⁵ Sobre aquests darrers, Iglésies es preguntava (1981) “quina sensació faran aquestes planes als lectors que no han tingut coneixença ni dels subjectes citats en les obres, ni de l’autor de les memòries”.

parla de les grans i no tan grans figures literàries del seu temps són interessantíssims: *Els singulars anecdòtics*, *L'assaig de la vida*, *El convencionalisme de la vida*. Són llibres que exposen, a grans trets, l'evolució de les nostres lletres, de les publicacions i de les editorials. I, principalment, la cultura literària del Camp de Tarragona. [...] Llibres de memòries com els de Plàcid Vidal són necessaris per a l'estudi del nostre moviment literari.”

Marisa Siguan, al seu estudi *La recepción de Ibsen y Hauptmann en el modernismo catalán* (1990), cita unes quantes vegades Plàcid Vidal i en diu que “su obra *Els singulars anecdòtics* (1920 y 1925) y su autobiografía *L'assaig de la vida* (1934) son un interesante documento de la vida cultural marginal y no triunfante de la época.”

Julià Guillamon (2001), en una ressenya de *Camins de quietud*, de Maria Barbal, es refereix a *ESA* per contraposar-ne l'estil amb el del llibre que presenta: “Los simbolistas y modernistas que vivieron la emigración a Barcelona en las primeras décadas del siglo XX veían la montaña como algo sagrado. En su libro *Els singulars anecdòtics* (1925), Plàcid Vidal recuerda el caso de los poetas Hortensi Güell y Antoni Isern [...]”, en canvi –continua argumentant Guillamon–, “*Camins de quietud* propone un recorrido por los pueblos abandonados del Pallars. Sin ninguna documentación previa (todo lo contrario que un Plàcid Vidal) evitando la presencia de la gente [...]”¹²⁶ En una altra ressenya, aquest cop amb motiu de la reedició de *La Xava*, de Juli Vallmitjana, Guillamon (2003) escriu: “(cuenta Plàcid Vidal en *Els singulars anecdòtics* que Vallmitjana le confesó una vez a Màrius Güell que no escribiría nada más hasta dominar el hebreo)”¹²⁷.

¹²⁶ Potser la comparació de *Camins de quietud*, de Maria Barbal, amb *ESA*, de Plàcid Vidal, no és la més idònia ni la més afortunada; si més no, m'aventuro a suposar-ho, coneixent a fons el llibre de Vidal esmentat en aquest article i entenent que Maria Barbal, segons explica ella mateixa (2001:10), pretén “més que aportar dades sobre els pobles [...] captar-ne el paisatge, dir-ne les impressions que l'estona de mirar-los em produïa i la reflexió de després. No he rebutjat informacions precises, però el meu interès ha apuntat l'aventura individual. [...] vull proporcionar la visió d'un dia i d'una hora concrets, amb tots els matisos que n'he pogut tenir, amb la trobada fortuïta o la buidor de l'absència absoluta.” O sigui, res a veure amb les intencions de Plàcid Vidal en escriure *ESA*: ell vol recuperar unes persones i una època conegudes, i Barbal es decanta per la memòria d'uns pobles abandonats, a partir d'impressions puntuals. En tot cas, el punt de confluència és el record, l'evocació –per part de Plàcid Vidal, de persones; per part de Barbal, de paisatges.

¹²⁷ Efectivament, a *ESA* (1925:253-254), llegim que, conversant Plàcid Vidal amb Màrius Güell –parent de la seva esposa–, aquest li explica que havia fet estrenar un parell d'obres a Juli Vallmitjana, i afegeix: “En la darrera vegada que vaig parlar amb ell va dir-me que estava estudiant el llenguatge dels jueus, per a poder escriure referent a aquesta nissaga, i que no escriuria res més, absolutament, fins que el sabés.”

Guillem-Jordi Graells, que coneix a fons l'obra de Joan Puig i Ferrer, cita *ESA*, *LAV* i *ECV* com a fonts de consulta bibliogràfica per a l'estudi introductor (2002) de la seva novel·la *Servitud*.

Arran del primer Congrés Juli Vallmitjana celebrat al barri gitano de Gràcia, David Castillo escriu a *l'Avui* (2004):

“Vallmitjana i altres oblidats de la llarga llista, com Plàcid Vidal –que el va evocar magistralment a *Els singulars anecdòtics*– i Pere Coromines, pertanyen a una generació que cal revisar amb atenció, on podem descobrir una part fonamental de la nostra literatura bandejada, de la nostra ciutat enterrada. [...] La nostra literatura i gran part de la nostra tradició roman soterrada sota la pols de la desídia i de la ignorància.”

Els singulars anecdòtics és, ni més ni menys, el títol d'un article de Ponç Puigdevall (2007), que subtitula de manera prou explícita: “Miquel Bauçà, de qui acaba de sortir el darrer inèdit, encapçala la llista d'autors excèntrics de les lletres catalanes”. Després de dedicar-se a Bauçà, Puigdevall descabdella una relació del que anomena “col·lecció d'escriptors amb conductes quotidianes anòmales”, dels quals la literatura catalana “se'n pot ben enorgullir”: des de Lull, passant, entre d'altres, per Arnau de Vilanova, el Rector de Vallfogona i Jacint Verdaguer, fins arribar als escriptors modernistes –Jeroni Zanné, Antoni Isern, Pompeu Gener...–, dels quals comenta que “no té cap pèrdua l'enumeració de casos peculiars que Plàcid Vidal esmenta a les seves memòries sobre els escriptors menors del seu temps: [...], l'autor que recorda aquestes vides bohèmies, va ser l'únic habitant de Barcelona que es va morir literalment de gana durant la Guerra Civil.” I continua amb Rusiñol i Francesc Pujols fins arribar a Pere Gimferrer. L'article acaba amb la conclusió que “l'única manera d'escriure és ser un singular anecdòtic.”

Un explícit i eloqüent elogi d'*ESA* –tot reivindicant-ne la reedició–, és el que fa Pere Guixà (2009) a la seva columna del diari *Avui* titulada, precisament, “Retrat”, i dedicada en aquesta ocasió a Pompeu Gener: “Home pintoresc i enginyós, [...] és un dels protagonistes¹²⁸ de la sèrie de petits retrats *Els singulars anecdòtics* –llibre insòlitàment mai reeditat, escrit per Plàcid Vidal el 1925–, autèntica mina per conèixer la personalitat d'escriptors i d'altres artistes catalans de la cruïlla dels segles XIX i XX, entre els quals

¹²⁸ Pompeu Gener no és retratat en cap de les dues edicions d'*ESA* –però sí a *LAV*–. Possiblement, Pere Guixà es confon amb Pompeu Crehuet, que ja surt a l'edició de 1920.

els més valuosos i integrats que hi veiem són Jacint Verdaguer, Juli Vallmitjana i Joan Puig i Ferrer. Guixà tanca l'article referint-se a "l'autobiogràfic *Amics i mestres*¹²⁹ [de Pompeu Gener], suma de retrats que entronca amb el llibre de Vidal que dèiem al principi."

I, a banda d'*Els marginats socials...* (1984), on els llibres memorialístics –i tots els altres– de Plàcid Vidal són referenciats per Magí Sunyer, un dels màxims especialistes en el Grup Modernista de Reus¹³⁰, *ESA* i *LAV* consten, entre d'altres estudis i articles de Sunyer sobre el Modernisme, a la bibliografia de *La ciutat nova. Literatura sobre llibertat, igualtat i catalanisme* (2009) –en què aplega cinc estudis al voltant d'aquesta literatura generada entre finals del segle XIX i el 1939–, i a la bibliografia de l'*Obra literària* d'Anton Isern (1984) –de l'edició de la qual tenen cura Sunyer i Joan Cavallé.

També Montserrat Corretger, en el seu estudi sobre Alfons Maseras, consulta amb freqüència Plàcid Vidal¹³¹ per tal de completar-ne les dades de la biografia i de l'obra periodística i de traducció (1995) i, en un altre volum, de l'obra narrativa (1996); sí que els dos títols més citats per la investigadora reusenca són *LAV* i *ECV*, però esmenta *ESA* almenys en dues ocasions: una (1995:61), en què parla de la silueta que Plàcid Vidal dedica a Maseras a *Panteisme*, i una altra (1995:130), en què es refereix a la primera edició del "recull de retrats literaris entre els quals es trobava Maseras, a qui [Vidal] adreçà records molt concrets de vivències de joventut, plenes d'il·lusions literàries". Més recentment, en el llibre *Al marge: escriptors catalans del segle XIX* (2012:160) –en

¹²⁹ No consta, ni a Palau y Dulcet (1948-1977) ni al *Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya* (CCUC), cap edició en català del llibre *Amigos y maestros* (1897), en el qual hi ha onze retrats: el primer, dedicat a "J. M. Bartrina, el poeta pesimista"; els altres parlen d'intel·lectuals i artistes francesos (Taine, Flaubert, Sarah Bernhardt, Willette...). A la "Conclusión" (1897:331), Pompeu Gener els defineix com a "hombres superiores de nuestro siglo [XIX], (de fines de él los más) [...] por los que la Humanidad existe, y sin los cuales solo sería una animalidad cualquiera [...]."

¹³⁰ Com ja he indicat a l'"Estat de la qüestió" d'aquest TFM, Magí Sunyer, Joan Cavallé i Jordi Ginebra són els tres investigadors més experts al voltant de les activitats d'aquest grup d'escriptors i artistes del Camp de Tarragona. Això no vol dir que no hi pugui haver altres estudiosos del tema.

¹³¹ M. Corretger (1995:155) reconeix Plàcid Vidal com a "testimoni constant de les activitats de Maseras" –tot i que insinua que l'escriptor alcoverenc "destil·la una certa gelosia" (1995:123) quan relata les connexions d'aquest literat amb intel·lectuals estrangers. Abans (1995:52), Corretger escriu que Maseras es relacionà "amb escriptors frustrats, com Plàcid Vidal, [...] amb cap dels quals no s'identificava". Aquestes observacions corroboren un cop més la percepció que, encara avui, es té de Vidal: l'innegable reconeixement documental –accentuat en les últimes dècades– de la seva obra memorialística va dissociat de la valoració que se'n fa com a escriptor *stricto sensu*.

una nota del capítol 4, dedicat a les empreses occitanes de Josep Aladern–, torna a remetre a *ESA*, al retrat “El meu germà i la nostra família” (1925:172), on Plàcid Vidal fa referència a uns llibres escrits per Josep Aladern arran d’un parell de viatges a Occitània –dels quals, però, diu Corretger, no es té notícia que s’hagin publicat.

Finalment, ni que no hi hagi cap referència explícita a *ESA*, és interessant apuntar el comentari que fa Miguel de Unamuno, sobre els records que li aporta la lectura de *L’assaig de la vida*, en una carta enviada des de Salamanca, el 25-V-1934, a Pere Coromines, el qual la reproduïx al tercer volum dels seus *Diaris i records: La República i la Guerra civil* (1975:141-142). Unamuno s’expressa així: “Estoy leyendo *L’assaig de la vida* de Plàcid Vidal. Y ¡qué de cosas me sugiere! Recuerdo mi visita a esa Barcelona en octubre de 1906, y el aplec de la protesta y la poesía que me inspiró aquel acto”. Però, a més, Unamuno torna a parlar de *LAV* en un article del 31-V-1934¹³²:

“Y ahora tengo que traer aquí a cuento una magnífica expresión de mosén Jacinto Verdager que acabo de leer en un extraordinario libro catalán: *L’assaig de la vida*, de Plácido Vidal, libro al que tengo que volver despacio, y en que se narra cómo el gran poeta y el gran cristiano le dijo a José Aladern –hermano del autor de libro y amigo mío que fué– esto: “¡Quina llàstima! Vosté, si cregués en Deu, fora un cristià perfecte”¹³³.

De ben segur que Plàcid Vidal estaria satisfet de veure’s citat ara i adés; entendria que no ha caigut en l’oblit i que la seva tasca com a escriptor no ha estat en debades. Però cal analitzar amb objectivitat les valoracions que se’n fan: ell encara és una mena de pont entre l’època –i el gènere– i els autors considerats de primera fila o els que es volen rescatar o ressituat: Vidal és qui aporta un munt d’informació sobre Puig i Ferrer, sobre Juli Vallmitjana, sobre Pompeu Crehuet –i sobre un redescobert Alfons Maseras– i, fins i tot, sobre noms consolidats com Jacint Verdager i Joan Maragall.

¹³² Publicat a *Ahora*, Madrid, amb el títol “Renovación (Respuesta a un pésame)”. Es troba a les *OC VIII* de Miguel de Unamuno (1970:1209).

¹³³ Aquest és el fragment de *LAV* (1934:41) a què fa al·lusió Unamuno: “En una altra carta, admirant el gran entusiasme de Josep Aladern i deplorant alguns comentaris que feia el defensor enlairant el poeta sacerdot i negant la doctrina catòlica, l’autor de *Jesús Infant* exclamava: «Quina llàstima! Vostè, si cregués en Déu, fóra un cristià perfecte.»”

Ell, Plàcid Vidal, és la veu dels altres –però al capdavant, aconsegueix el que es proposa: evitar l’oblit d’uns noms; i que el seu nom perduri perquè és qui recorda els altres.

6.- Conclusions

Les paraules de Tzvetan Todorov (2007:14-15), ben recents, reflecteixen amb precisió tot el que es desprèn d’aquest treball al voltant de Plàcid Vidal i *Els singulars anecdòtics* pel que fa a la caracterització del gènere i a la importància de les obres que, com a tal, abasta: “Els textos que llegia, relats personals, memòries, obres històriques, testimonis, reflexions, cartes i textos folklòrics anònims, no compartien amb les obres literàries la categoria de ficció, ja que descriuen directament esdeveniments viscuts; tot i així em feien descobrir, com aquelles, dimensions desconegudes del món, em trasbalsaven i m’incitaven a pensar. En altres paraules, el camp de la literatura se’m va eixamplar, i és que ara incloïa, juntament amb els poemes, novel·les, narracions i obres dramàtiques, el vast domini de l’escriptura narrativa destinada a l’ús públic o personal, l’assaig, la reflexió”.

Actualment, podem afirmar que els estudis literaris –amb una actitud més receptiva i, doncs, amb menys prejudicis i encasellaments– han situat en un bon lloc el gènere memorialístic i autobiogràfic, cosa que incentiva la reivindicació d’obres que havien estat menystingudes i, algunes, fins i tot oblidades. Aquest és el cas d’*Els singulars anecdòtics* –i dels altres dos llibres autobiogràfics de Plàcid Vidal: *L’assaig de la vida* i *El convencionalisme de la vida*–, un llibre de retrats i de records –de memòries, doncs– ben acollit en un primer moment i arraconat poc després –fet del qual encara es ressent. Per tant, i des de l’òptica d’avui, cal que els mèrits d’*ESA* es reconsiderin: amb aquesta obra Vidal ens aporta un vast testimoni –personal, subjectiu, com pertoca al gènere en què s’inscriu– sobre una sèrie de personatges vinculats amb el món de les lletres i de les arts –entre els quals es troba ell mateix– i sobre una manera de fer i de pensar, de viure, que ajuda a completar el complex teixit d’una època de la història de la literatura catalana –la dels darrers anys del segle XIX i dels primers del segle XX. Només per això, *ESA* mereix un estudi aprofundit i complet.

Amb *ESA* ens apropem a uns joves que centren les seves dèries en l'art –la literatura, sobretot, però també la pintura, el dibuix, la música...–, compromesos amb la llengua i amb la cultura, i que tenen la fita d'assolir allò que ells entenen com l'ideal sublim de vida que, com a artistes, els ha de portar el reconeixement i el record –la glòria, diuen ells– més enllà del moment en què tot això té lloc. I Plàcid Vidal, conscient del valor efímer del temps¹³⁴, s'apressa a deixar per escrit –per al futur– la percepció, i l'experiència, que en té. En els records, l'autor hi pot ser present, hi ha de ser present, i hi vol ser, perquè parla dels personatges a partir de la seva coneixença i del tracte que se'n deriva –de vegades una profunda, que no incondicional, ni eterna, amistat. L'escriptor pot evocar somnis, il·lusions, moments d'alegria i situacions decebedores, companys morts en plena joventut, i la persecució d'aquell ideal que no vol admetre inassolible.

Si podem qüestionar en algun punt la qualitat estilística, formal, d'aquest llibre de l'escriptor alcoverenc –amb un estil que, de tant en tant, fa excessives concessions a les digressions i als judicis de valor, cosa que en perjudica la fluïdesa i la correcció expressives–, no és en absolut qüestionable el valor documental, material, d'aquests retrats: els personatges desfilen per les pàgines d'*ESA* amb agilitat i amb una retòrica franca –coneixem ja la tendència de Plàcid Vidal a apel·lar a una pretesa sinceritat per tal de persuadir el lector– a través del relat de les seves expectatives artístiques, dels seus èxits i dels seus fracassos.

Plàcid Vidal encerta el títol d'aquest llibre de records, en *ESA* els personatges són *singulars* –tal vegada el seu autor el que més; ja li ho diu Cristòfor de Domènec (1925:294): “a mon entendre [...], el més singulars dels anecdòtics de Catalunya sou vós”– per la seva actitud davant la vida i l'art, distinta de la dels altres –tal vegada a contracorrent–, per la seva manera de moure's en un món que senten sovint advers, i són *anecdòtics* pels moments puntuals –d'una quotidianitat només aparent– que Vidal relata amb detall i immortalitza. Les ganes, la voluntat, de romandre singulars –de sentir-s'hi– a partir de l'anècdota particular, fa que, per una carambola del temps, que canvia la perspectiva de lectura del text i n'afavoreix l'anàlisi –ara sí, després de rígides convencions de gènere–, esdevinguin plurals: per aquesta actitud conjunta,

¹³⁴ Quan s'ha de separar d'Hortensi Güell, es queixa (1925:20) de “nostre enemic el Temps”.

compartida –i a pesar de les desavinences, inevitables–, de viure intensament. Aquesta mateixa condició de pluralitat –que els referma en les seves idees i en els seus actes– els aporta categoria –des de l’anècdota, per més senzilla que sigui– i ens els fa presents, i importants.

Plàcid Vidal, no ho oblidem, sempre s’ha trobat en una situació d’inferioritat en l’aspre terreny de la literatura catalana, pel fet d’estar adscrit al sector més desvirtuat de l’ala negra modernista –alguns estudiosos no li han concedit encara gaires possibilitats de remissió–, però sabia el que feia quan escrivia *ESA* –per això, i animat pels col·legues i amics, en redacta una nova sèrie, que fracassa, però, també per això, no s’arronsa i continua redactant les seves memòries, els seus records, a *LAV* i a *ECV*. Una bona prova la tenim quan ell mateix hi reivindica el gènere de la literatura del jo (1925:183) i ens fa desfil·lar per les pàgines d’aquest llibre una sèrie de conceptes que en configuren el camp semàntic. Vidal sabia que s’enfrontava a un gènere relativament nou, poc conreat –amb alguns predecessors propers dels quals, tirant pel dret, no reconeix cap influència–, poc valorat, i sabia, tanmateix, que tenia moltes coses interessants a explicar.

Si un bon nombre dels seus coetanis no van voler, o potser no van saber, valorar l’obra de Vidal i, amb el pas del temps, els lectors i la crítica en van recuperant els valors positius que, si més no en un primer moment, se li van atribuir, ens hem de preguntar qui és en realitat el fracassat: l’autor, per la manca d’atenció dels possibles lectors, o aquests lectors, per la seva incapacitat d’entendre què se’ls oferien en aquestes pàgines? Per què no ens podem plantejar que els lectors –inclosos els crítics, diguem-ne, els lectors professionals– no hagin sabut copsar les intencions de Plàcid Vidal? No és aquest, ho sabem, el primer cas, ni serà l’últim, en què el reconeixement de la vàlua d’un autor s’esdevé pòstumament, quan aquest ja no en pot gaudir. Plàcid Vidal, a poc a poc, se’l va redescobrint, amb prevencions, perquè, enfront de la seva obra, pesa encara massa la seva biografia –força desconeguda, per cert–, esbossada en base a les opinions, força parcials, dels qui el coneixien, opinions excessivament benèvols algunes, taxativament adverses d’altres; llàstima i menyspreu, tot és u a l’hora de perfilar una imatge distorsionada de Plàcid Vidal –ell que es preocupava per adequar l’anècdota pel cantó positiu. Cal, doncs, desempallegar l’escriptor d’aquest llast i fer-lo lluir en la seva tasca com a literat –i recompondre’n i completar-ne la biografia, també–: un singular anecdòtic que mostra una pluralitat de registres en el conjunt de la seva obra, amb la

categoria de qui ha lluitat per fer valdre les petites coses, les anècdotes, i preservar i fer proper així el record d'un temps i d'unes persones, i d'ell mateix.

Plàcid Vidal deia que vivia per escriure: fondre vida i literatura era la seva aspiració. Cal entendre el mèrit d'aquesta actitud: la constància en una idea que, amb els anys, resultà ridícula davant una distinta manera de pensar –d'entendre la vida i l'art– i a la qual aquest escriptor no es va adaptar, o no es va sotmetre. Entenent Plàcid Vidal podem valorar allò que ens interessa d'ell: l'obra literària. I començant per l'obra memorialística tenim el camí més dretur, perquè, com diu Todorov en la cita inicial, aquest gènere ens pot traspalsar, ens incita a pensar i eixampla, indiscutiblement, el camp de la literatura. Per això cal considerar *Els singulars anecdòtics* plurals i categòrics: no ens deixen indiferents –ja no ho van fer el 1920, ni el 1925–, ens inciten a pensar –ens apropen unes vivències poc conegudes– i ens eixamplen, òbviament, el camp literari.

Per què no ens podem aventurar a plantejar la possibilitat que, amb el pas del temps, l'obra memorialística de Plàcid Vidal, amb *ESA* al capdavant, sigui inclosa dins els canons literaris? Només cal que ens fixem, per exemple, en la reivindicació de Guixà (2009) perquè és faci una reedició d'*ESA*, o en l'article de lloança del gènere que escriu Glòria Farrés (2011), o en la consulta freqüent que Corretger (1995 i 1996) fa de l'obra memorialística de Vidal per a la biografia d'Alfons Maseras. És clar que tres noms, quatre, cinc, no fan prou força, però tot és començar –com, sinó, han recuperat el prestigi, i els lectors, altres escriptors que havien estat bandejats en un determinat moment? No perdem de vista, a més a més, que, quan Plàcid Vidal escriu *ESA*, el gènere memorialístic –que potser topa amb l'error de base, com diu Lejeune (1984:10), que els teòrics volen definir-lo en comptes de limitar-se a descriure'l– no havia assolit el reconeixement amb què compta avui dia.

És important ser lectors conscients, predisposats –una tasca empírica, aquesta–, i no prejudicar, ni jutjar; sabem la recepció que tingué *ESA* quan es publicà per primer cop –i també quan se'n féu una segona edició ampliada–, però no hem de mantenir per força la mateixa actitud, ni de bon tros, altrament perdriem la perspectiva que recomana Lejeune (1984:18): que cal concebre i entendre “la literatura com un sistema amb evolució històrica”.

BIBLIOGRAFIA:

ABELLAN, Joan; BALLART, Pere i SULLÀ, Enric (1997). *Introducció a la Teoria de la Literatura*. Barcelona: Angle.

AMIGÓ, Leandre (1988). “Plàcid Vidal, escriptor infatigable”. *Avui* (7-XI).

ANGUERA, Pere (1977). *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*. Barcelona: Edicions 62.

ANGUERA, Pere (1982). *Siluetes vuitcentistes. 20 impulsors del Reus del segle XIX*. Reus: Òptica La Creu Blanca.

Anthropos (1991-1998) [tres monografies dedicades a l'autobiografia, no consultades per al present TFM, però que ho seran en la confecció de la TD sobre el mateix personatge i la seva obra].

BARBAL, Maria (2001). *Camins de quietud. Un recorregut literari per pobles abandonats del Pirineu*. Barcelona: Edicions 62.

BARGALLÓ VALLS, Josep. *Introducció a GUANSÉ* (1994).

BESA CAMPRUBÍ, Josep (2005). *El títol del poema. Una tipologia dels efectes del títol en el text*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

BLADÉ I DESUMVILA, A. (1972). “Fulls de dietari”. *Revista del Centre de Lectura de Reus*, núm. 237 (p. 6-7).

BLADÉ I DESUMVILA, A. (2012). *Cicle dels Dietaris (II). Obra Completa*. Volum 12. Valls: Cossetània.

BOFARULL, Antoni de (1880/1982, facsímil). *Costums que's perden y recorts que fugen (Reus de 1820 á 1840)*. Reus: Centre de Lectura.

BOU, Enric (1993). *Papers privats. Assaig sobre les formes literàries autobiogràfiques*. Barcelona: Edicions 62.

Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs (1981). “Monogràfic Plàcid Vidal”, núm.14.

Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs (1984). “Memòries inèdites de Plàcid Vidal”, núm.27.

CANYAMERES, Ferran (1977). *El gran sapastre*. Barcelona: Agut Editor.

CASTELLANOS, Jordi. *Del Modernisme al Noucentisme*, dins *Panorama crític de la literatura catalana* (2010).

- CASTILLO, David (2004). “Final de la marginació”. *Avui* (29-I).
- CAVALLÉ, Joan (1984). “Convencionalisme”. *Butlletí del Centre d’Estudis Alcoverencs*, núm. 27 (p. 5-8).
- CAVALLÉ, Joan (1997). “El llegat de Plàcid i Maria Eugènia Vidal”. *Revista del Centre de Lectura de Reus*, núm. 36 (p. 4-7).
- CAVALLÉ, Joan i SUNYER, Magí (1981). “El bell i trist i exemple de Plàcid Vidal”. *Butlletí del Centre d’Estudis Alcoverencs*, núm. 14 (p. 14-28).
- CAVALLÉ, Joan; SUNYER, Magí i GIRONA, Josep M. (1981). “Entrevista amb M. Eugènia Vidal”. *Butlletí del Centre d’Estudis Alcoverencs*, núm. 14 (p. 4-9).
- COROMINES, Joan (1980-1991). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial Edicions i “la Caixa”.
- COROMINES, Pere (1975). *La república i la Guerra civil*. Barcelona: Curial.
- CORRETGER, Montserrat (1995). *Alfons Maseras: intel·lectual d’acció i literat (Biografia. Obra periodística. Traduccions)*. Barcelona: Curial Edicions i Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- CORRETGER, Montserrat (1996). *L’obra narrativa d’Alfons Maseras*. Barcelona: Curial Edicions i Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- CORRETGER, Montserrat (2011). *Domènec Guansé, crític i novel·lista, entre l’exili i el retorn*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- CORRETGER, Montserrat (2012). *Al marge: escriptors catalans del segle XIX*. Benicarló: Onada.
- Diccionari Biogràfic Albertí* (1966-1970). Barcelona: Albertí, Editor.
- Diccionari de la Literatura Catalana*, Àlex BROCH (dir.) (2008). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- DOMÈNEC, Cristòfor de. Veg. PRAXIS (1925).
- DOMINGO, Josep M. *Pròleg a GENER* (2007).
- Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-americana. Tomo LXVIII* (1929). Madrid: Espasa-Calpe.
- Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-americana. Suplemento 1936-1939, primera parte* (1944). Madrid: Espasa-Calpe.
- ESPINET, Francesc (1994). *Teoria dels egodocuments*. Barcelona: Llibres de l’Índex.

- FABRA, Pompeu (2010). *Obres Completes. Converses filològiques. Volum 7*. Barcelona: IEC.
- FÀBREGAS, Xavier (1978). *Història del teatre català*. Barcelona: Millà.
- FARRAN I MAYORAL, J. (1928). *Labor dispersa*. Barcelona: La Revista.
- FARRÉS, Glòria (2011). “Retrats valencians”. *Avui* (8-XII).
- FUSTER, Joan (1976). *Literatura catalana contemporània*. Barcelona: Curial.
- GARRIDO GALLARDO, M. A. (dir.) (2009). *El lenguaje literario. Vocabulario crítico*. Madrid: Síntesis.
- GENER, Pompeyo (1897). *Amigos y maestros. Contribución al estudio del espíritu humano a fines del siglo XIX*. Madrid: Fernando Fé. Barcelona: Joan Llordac. [Consulta en línia: 05-07-2013] <http://bit.ly/126ab8D>.
- GENER, Pompeyo; DOMINGO, Josep M. (ed.) (2007). *Mis antepasados y yo. Apuntes para unas memorias*. Lleida: Punctum & Aula Màrius Torres.
- GINEBRA I SERRABOU, Jordi (1994). *El Grup Modernista de Reus i la llengua catalana*. Reus: Edicions Rosa de Reus.
- GIVANEL MAS, Joan (1931-1937). *Bibliografia catalana. Premsa*. Barcelona: Institució Patxot.
- Gran Enciclopèdia Catalana* (1970-1980). Barcelona: Enciclopèdia catalana.
- GRAS I ELIAS, F. (1909-1913). *Siluetes de escriptors catalans del segle XIX*. Barcelona: Biblioteca popular de “L’Avenç”.
- GUANSÉ, Domènec (1966). *Abans d’ara. (Retrats literaris)*. Barcelona: Proa.
- GUANSÉ, Domènec; BARGALLÓ VALLS, Josep (ed.) (1994). *Abans d’ara. Retrats literaris*. (Edició commemorativa del centenari) Tarragona: El Mèdol.
- GÜELL i MERCADER, Josep (1965). *Coses de Reus (Records d’un jove que ja no ho és)*. Text revisat per Josep Miquel i Pàmies. Reus: Edicions Rosa de Reus.
- GUILLAMON, Julià (2001). “Què [sic] bonic és el Pallars!”. *La Vanguardia* (20-VII).
- GUILLAMON, Julià (2003). “Cazalla para Vallmitjana”. *La Vanguardia. Culturas* (31-XII).
- GUIXÀ, Pere (2009). “Retrat: Pompeu Gener”, *Avui* (9-V).
- Història de la Literatura Catalana* (1964-1988). M. de Riquer, A. Comas, J. Molas (dir.). Barcelona: Ariel.

- Homenatge a la memòria d'en Cosme Vidal (Josep Aladern)*. (1921). Barcelona: s. n.
- IGLÉSIES, Josep (1969). “La part inèdita de les memòries de Plàcid Vidal”. *Revista del Centre de Lectura de Reus*, núm. 203 (p. 722-724).
- IGLÉSIES, Josep. *Paraules prèvies a VIDAL* (1972).
- IGLÉSIES, Josep (1981). “Els llibres de memòries de Plàcid Vidal”. *Avui* (8-V).
- ISERN, Anton; CAVALLÉ, Joan i SUNYER, Magí (ed. i cur.) (1984). *Obra literària*. Alcover: Centre d'estudis Alcoverencs.
- LAPESA, Rafael (1976). *Introducción a los estudios literarios*. Madrid: Cátedra.
- LAUSBERG, Heinrich (1966). *Manual de retórica literaria*. Madrid: Gredos.
- LEJEUNE, Philippe (1984). “Autobiografia i història literària”. *Els Marges*, núm. 32, (p. 3-23).
- MANENT, Albert (1986). *El Molí de l'Ombra. Dietari polític i retrats 1946-1975*. Barcelona: Edicions 62.
- MANENT, Albert i POCA, Josep (2013). *Diccionari de pseudònims usats a Catalunya i a l'emigració*. Lleida: Pagès editors.
- MARAGALL, Joan (1981). *Obres completes. Volum I*. Barcelona: Selecta.
- MARFANY, Joan-Lluís (1981). *Aspectes del Modernisme*. Barcelona: Curial.
- MARFANY, Joan-Lluís (1995). *La cultura del catalanisme*. Barcelona: Empúries.
- MONTOLIU, Manuel de (1925). “Plàcid Vidal. Els singulars anecdòtics”. *La Veu de Catalunya* (30-XII).
- MONTOLIU, Manuel de (1926-1933). *Breviari crític*. (Volums I-IV). Barcelona: Llibreria Catalònia.
- MONTOLIU, Manuel de (1979-1988). *Breviari crític*. (Volums V-VII). Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.
- MORIER, Henri (1961/1998, 5a edició). *Dictionnaire de poétique et de rhétorique*. Paris: Presses Universitaires de France.
- MUÑOZ LLORET, Teresa (1992-1993). “Entrevistes de Mercè Rodoreda a «Clarisme» (1933-1934)”. *Llengua & Literatura*, núm. 5, (p. 495-573).
- MURGADES i BARCELÓ, J. (1974). “Sobre memòries i dietaris: intent de caracterització d'un gènere”. *Els Marges*, núm. 1 (p. 114-118).
- MURGADES i BARCELÓ, J. *Estudi a ORS* (1987).

OLLER I RABASSA, Joan (1934), “L’assaig de la vida. Per Plàcid Vidal”. *La Publicitat* (23-IV).

ORS, Eugeni d’ (1987). *Obra catalana d’Eugeni d’Ors – XI. La vall de Josafat*. Edició i estudi per Josep Murgades. Barcelona: Quaderns Crema.

ORS, Eugeni d’ (2003). *Glosari 1910-1911*. Edició i presentació de Xavier Pla. Barcelona: Quaderns Crema.

PALAU Y DULCET, Antonio (1948-1977). *Manual del librero hispano-americano: inventario bibliográfico de la producción científica y literaria de España y de la América Latina desde la invención de la imprenta hasta nuestros días, con el valor comercial de todos los artículos descritos*. Barcelona: Librería Palau.

Panorama crític de la literatura catalana. Segle XX: Del modernisme a l’avantguarda (volum V), Enric Bou (dir.) (2010). Barcelona: Vicens Vives.

PLA, Josep (1969). *Homenots. Primera sèrie*. Obra completa, 11. Barcelona: Destino.

PLA, Josep (1982). *Retrats de passaport. Obra completa, 17*. Barcelona: Destino.

POZUELO VIVANCOS, J. M. *Libro VI. La ficción*, dins GARRIDO GALLARDO, M. A. (dir.) (2009).

PRAXIS (Cristòfor de Domènec) (1925). “Els singulars anecdòtics”. *Justícia Social* (7-XI).

PUIG I FERRETER, Joan (1934). *Camins de França*. Barcelona: Proa.

PUIG I FERRETER, Joan (1952-1977). *El pelegrí apassionat*. Barcelona: Proa.

PUIG I FERRETER, Joan (2002). *Servitud. Memòries d’un periodista*. Barcelona: Proa.

PUIGDEVALL, Ponç (2007). “Els singulars anecdòtics”. *El País* (27-IX).

REAL MERCADAL, Neus (2005). *Mercè Rodoreda: l’obra de preguerra*. Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat.

REIG TAPIA, Alberto (1986). “Represión y esfuerzos humanitarios”, dins *La Guerra de España 1936-1939*. Madrid: El País.

Revista del Centre de Lectura de Reus. (1921-1925), núm. 26-136 (anys II-VI: 15-V-21 al 15-IX-25).

ROIG I LLOP, Tomàs (1978). *Del meu viatge per la vida. Memòries 1931-1939*. Barcelona: Pòrtic.

SALVAT-PAPASSEIT, Joan; SOBRE, J. M. (cur.) (1975). *Mots propis i altres proses*. Barcelona: Edicions 62.

- SANROMÀ I BARBERÀ, Rosa M. (1998). “El llegat de M. Eugènia Vidal”. *Butlletí del Centre d’Estudis Alcoverencs*, núm. 83 (p. 12-14).
- SANTASUSAGNA, Joaquim (1982). *Reus i els reusencs en el renaixement de Catalunya fins al 1900*. Reus: Edicions Rosa de Reus.
- SAPERAS, Miguel (1967). “En servicio de amistad. La peña del Oasis”. *La Vanguardia española* (15-IV).
- SCHNEEBERGER, A. (1922). *Anthologie des poètes catalans contemporains depuis 1854*. Paris: Povolozky Éditeurs.
- SIGUAN, Marisa (1990). *La recepción de Ibsen y Hauptmann en el modernismo catalán*. Barcelona: PPU.
- SOLDEVILA, Llorenç (1993). *Un temps, un país (1888-1939). Antologia de textos memorialístics*. Barcelona: Edicions 62.
- SPANG, Kurt. *Libro IX. Géneros literarios*, dins GARRIDO GALLARDO, M. A. (dir.) (2009).
- SULLÀ, Enric. Dins ABELLAN (1997), cit. supra.
- SUNYER, Magí (1984). *Els marginats socials en la literatura del grup Modernista de Reus*. Reus: Edicions Rosa de Reus.
- SUNYER, Magí (2009). *La ciutat nova. Literatura sobre llibertat, igualtat i catalanisme*. Benicarló: Onada edicions.com.
- TASIS, Rafael (1965). *Història d’una penya literària (Penya de l’Hostal del Sol)*. Barcelona: edició de l’autor.
- The National Union Catalog Pre-1956 Imprints*, volum 636 (1979). London i Chicago: Mansell.
- TODOROV, Tzvetan (2007). *La literatura en perill*. Barcelona: Cercle de Lectors / Galàxia Gutenberg.
- TORRENT, J. i TASIS, R. (1966). *Història de la premsa catalana*. 2 volums. Barcelona. Bruguera.
- TORRES BRULL, Federico (1951). *Bibliografía de Manuel de Montoliu: homenaje en sus bodas de oro con las letras*. Tarragona: [Comisión Organizadora del Homenaje a Manuel de Montoliu?].
- UNAMUNO, Miguel de (1970). *Obras completas. VIII: Autobiografía y recuerdos personales*. Madrid: Escelicer.

- VIDAL, Plàcid (1910). *Les promeses amigues. Romanç d'una passió*. Barcelona: Imp. Aladern.
- VIDAL, Plàcid (1915). *La cançó dels herois. Romanç d'una passió*. Barcelona: Fidel Giró, impresor.
- VIDAL, Plàcid (1917). *Infinit*. Barcelona: Societat Catalana d'Edicions.
- VIDAL, Plàcid (1920). *Els singulars anecdòtics*. Barcelona: Joaquim Horta.
- VIDAL, Plàcid (1923). *La singular amiga*. Barcelona: La Novel·la d'Ara.
- VIDAL, Plàcid (1925). *Els singulars anecdòtics*. Barcelona: Joaquim Horta.
- VIDAL, Plàcid (1934). *L'assaig de la vida*. Barcelona: Edicions Estel.
- VIDAL, Plàcid (1972). *El convencionalisme de la vida*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.
- VIDAL ALCOVER, Jaume. *Pròleg a SUNYER* (1984).
- WELLEK, René i WARREN, Austin (1969). *Teoría literaria*. Madrid: Gredos.
- YATES, Alan (1975). *Una generació sense novel·la?* Barcelona: Edicions 62.